

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА НОВІТНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Освітній рівень: магістр

Освітня програма: «Історія України»

Спеціальність: 032 «Історія та археологія»

**Реалізація політики декомунізації в Україні в період 2016-2022 рр.
черезпризму ЗМІ**

Кваліфікаційна робота студента
Зимовця Максима Сергійовича

(підпис здобувача освіти)

Науковий керівник:

кандидат історичних наук, доцент

Черевичний Г.С.

(підпис наукового керівника)

«Рекомендовано до захисту на ЕК»

Завідувач кафедри:

кандидат історичних наук, доцент

Пижик А.М.

(підпис завідувача кафедри)

КИЇВ 2023

ЗМІСТ

Вступ.....	2
Розділ 1. Декомунізація як частина формування історичної політики	
1.1.Сутність політики декомунізації.....	5
1.2.Роль ЗМІ в декомунізаційних процесах.....	17
Розділ 2. Висвітлення політики декомунізації в ЗМІ протягом 2016-2021 р.р.	
2.1.Висвітлення декомунізації в українських засобах масової інформації.....	25
2.2. Декомунізація в Україні через призму закордонних засобів масової інформації.....	35
2.3. Наративи російської пропаганди щодо декомунізації та механізми протидії зі сторони української наукової спільноти.....	40
Розділ 3. Трансформація політики декомунізації до деколонізації та дерусифікації в умовах повномасштабного вторгнення в Україну	
3.1. Сутність деколонізації як суспільно-політичного явища та її вплив на культурну складову.....	45
3.2. Дерусифікація як частина деколонізаційної політики в Україні.....	55
Висновки.....	66
Список використаних джерел та літератури.....	69
Додатки.....	81

Вступ

Актуальність. Прийняття 9 квітня 2015 року чотирьох законодавчих актів розпочало новий етап в довготривалому процесі формування історичної політики пам'яті, котра мали відрізнитись від багатовекторності минулих років. Подібні рішення були прийняті на основі досвіду подій 2013-2014 р.р. ставили пріоритет на дистанціювання від імперської політики РФ, яка характеризувалась поєднанням царської ідеології з комуністичними атрибутами у вигляді Дня Перемоги та культу особистості Сталіна. Також, ці закони були симетричною відповіддю на гібридну російську агресію, котра переросла в російсько-українську війну.

Заборона комуністичних символів спричинили активні дискусії не тільки зі сторони російського суспільного простору та їх прихильників в Україні з тезою про спільну «історичну пам'ять», але й в західну суспільну думку. Американські та європейські вчені, піддавшись на фейки з російських ЗМІ і підконтрольних їм західні медіа, почали критикувати український уряд за «утиски свободи слова» та «захистити негативні сторони вітчизняної історії». Висвітлення проведення політики декомунізації стала однією із найбільш обговорюваних тем як і у вітчизняних, так і закордонних медійних ресурсів.

Вивчення висвітлення декомунізації у вітчизняних та закордонних медійних ресурсах є важливим чинником для подальшого формування законодавчої бази щодо єдиної історико-культурної політики та уникнення негативних тенденцій при вилученні імперської спадщини з публічного простору

Об'єктом дослідження є висвітлення проведення політики декомунізації в українських та західних засобах масової інформації.

Предметом дослідження є діяльність засобів масової комунікації, котрі є активними учасниками в формуванні історичної політики завдяки проведенні дерусифікації та декомунізації.

Метою написання магістерської роботи є дослідження дискусійних конструкцій щодо вітчизняної декомунізаційної політики, ролі ЗМІ в формуванні

національної історичної пам'яті, розгляд прикладів висвітлення декомунізації в регіонах. Для досягнення мети роботи слід виокремити такі *завдання*:

- розглянути суть декомунізації та визначити її роль в формуванні національної історичної політики;
- проаналізувати висвітлення українських і закордонних медіа-ресурсів щодо ходу декомунізації та розглянути її дискусійні наративи;
- з'ясувати специфіку висвітлення декомунізаційних процесів в Україні з точки зору іноземних медійних ресурсів;
- відобразити особливості переходу від декомунізації до дерусифікації через призму засобів масової інформації та розглянути відповідні наративи російської пропаганди;
- охарактеризувати вплив повномасштабної російсько-української війни на освітньо-культурну складову процесу деколонізації.

Хронологічними межами виступають часовий проміжок 2016-2022 р.р., за який політика декомунізації поступово трансформувалась в деколонізацію

Територіальні межі є територія північно-східної та південної частин України, де політика декомунізації проявилась лише після «ленінопаду» кінця 2013-початку 2015 р.р.

Методи дослідження: Основу дослідницької роботи склали такі наукові методи: структурний аналіз, системного аналізу, порівняння та групування.

Історіографічну базу дослідження становлять праці авторів, котрі висвітлюють дану тему у різній науково-дослідній площині. Хронологією та особливостями проведення декомунізації в окремих регіонах нашої країни займаються такі вчені: Гриценко О. [67], Касьянов Г. [43], Коцур Л. та В. [74]. Тематика їхніх робіт присвячена аналізу минулих суспільно-політичних процесів, що були пов'язані з вилученням радянсько-імперської складової з публічного простору та накладення українського досвіду на подібні історичні ініціативи в країнах Східної Європи. Важливою основою для історичних досліджень реалізації деколонізаційних процесів є взаємопов'язані законодавчі

акти, що були прийняті протягом всього періоду Незалежності. Розгляд суспільно-політичного дискурсу щодо декомунізації зустрічається в роботах Бойчука І. [63], Гнатюка О. [68], Рябчука М. [80], Гоманюка М. та Кудрявцевої Н. [75] Робота засобів масової інформації, аналіз їхнього впливу щодо декомунізаційних процесів та формування відповідних розкривається в працях Дзюби М. [69], Хітрової Т. [84], Юринця Ю. [86], Галушко К. та Грицака Я [66]. Ці праці є основою для подальшого аналізу інформаційного наповнення щодо реалізації політики декомунізації в медіа ресурсах та її подальший вплив на суспільні маси в умовах інформаційної гібридної війни зі сторони РФ.

Джерельну базу дослідження складають опубліковані документи, зокрема законодавство України, що регулює процес декомунізації [4] або є пов'язане з ним [6]; підзаконні акти органів державної влади та управління [9;13;14], а також місцевого самоврядування [12]; періодичні видання, зокрема публікації з урахуванням відповідного змісту [18-59].

Розділ 1. Декомунізація як частина формування історичної політики

1.1. Сутність політики декомунізації

В Україні, як і в решті східноєвропейських республік, термін «декомунізація» набув неоднозначного, ідейно-кон'юнктурного відтінку. Проблема полягає у різноманітності трактування визначення цього процесу [67, с. 11].

Для розуміння контексту, слід розглянути декілька варіантів даного терміну:

- 1) Офіційне трактування, котре подається Українським інститутом національної пам'яті. В ній наголошується на визначенні декомунізації як процесу переосмислення комуністичної спадщини та вилучення із національного символічного простору елементів комуністичної ідеології [95].
- 2) Девід Марплз наголошує на визначенні декомунізації як систематичних заходів, що спрямовані на виконання нормативно-правових актів щодо декомунізації від 9.04.2015 та плану від Українського інституту національної пам'яті щодо усунення монументів та символів радянської епохи з суспільно-культурного простору. Також науковець наголошує що до декомунізаційних процесів входять зміни топонімічних назв та повернення їм історичних чи надання нових найменувань, що не пов'язані з комуністично-тоталітарною чи комуністично-авторитарною ідентичністю [67, с. 14-16].
- 3) Олександр Гриценко подає два шляхи до розуміння декомунізації. Перший-поверхневий, який спирається на виконання державним органами влади та адміністрацій на місцях Законів України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність

України у ХХ столітті» (№ 314-VIII), «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 рр.» (№ 315-VIII), «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» (№ 316-VIII), «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» (№ 317-VIII). Другий пов'язаний з комеморативними практиками і терміном «історична пам'ять». Декомунізацію слід розуміти як необмежений в часі соціокультурний і політичний відхід від радянського спадщини, котра була насильно нав'язана і вкорінена у вітчизняній суспільній простір [67, с. 12-13].

В загальному визначенні, декомунізація – це видалення з міського та публічного простору назв та найменувань, які мають пряме або опосередковане відношення до радянської історії чи пропаганди. В науковому аспекті декомунізація – це безальтернативна зміна радянського «класового» на український національний наратив.

В більшості випадків термін «декомунізація» часто відносять до «дерядянізації» та «деколонізації». Проте дерядянізація – це ідеологічно-політичний напрямок на усунення з державно-політичної, культурної, економічної та соціальної сфер життя радянських пережитків, які підкріплювали зв'язок з тоталітарно-комуністичним минулим і з високою імовірністю може бути використано колишньою партійною номенклатурою, яка завдяки великими соціально-політичним зрушенням опинилася в орбіті впливу олігархічних кланів[67, с.9]. Вона також передбачає очищення публічного простору від символів поклоніння радянським партійним та військовим діячам, зміну радянської топоніміки, свят, а також проведення люстрації [67, с. 21].

Декомунізаційні процеси характерні для країн колишнього Радянського Союзу та соціалістичного східноєвропейського табору. Подібні рухи були необхідними для відродження національної свідомості, котра не ґрунтувалась на

засадах так званої «марксистсько-ленінським» ідеалам, котрі використовувались СРСР для підсилення своїх сфер впливу в країнах Варшавського договору [73, с. 24-30].

Декомунізація дуже тісно пов'язана з політикою історичної пам'яті. Ленінсько-сталінський тоталітарні та пізніші авторитарні режими в СРСР, протягом 1990-х – 2000-х р.р. піддалися осуду за злочинні та антилюдські дії, котрі проявились у вигляді Голодоморів, насильних депортацій малих народів, коцтаборів та каральної психіатрії. Подібні речі знайшли своє місце в свідомості не тільки населення колишніх союзних республік, але й країн соціалістичного табору. Там відбувалось перекручування неприйнятних для панівної ідеології фактів та явищ. Крах комуністичної цінностей призвів до переосмислення понять «культури пригадування» та «пам'яті» [94].

Пам'ять є основою національної історичної політики і є більш наповненим визначенням у своїй сутності. Історичний спомин включає в себе взаємодію різних сторін. Джерелами для формування подолання травм минулого можуть виступати ЗМІ, символічний простір у вигляді меморіалів та пам'ятники жертвам комуністично-тоталітарного режиму, науково-дослідницькі роботи і друковані твори, що присвячені забороненим до певного часу темам [25]. З боку владних інституцій надається сприяє розвитку офіційної історичної науки, котра наповнена професіоналами з академічними знаннями. Саме на істориків покладена роль в формуванні ланцюгів взаємодії з політичними елітами, котрі представляють національні інтереси і сприяють їх поширенню на державному чи міжнародному рівні. Важливою рисою для держави є формування чи вдосконалення нормативно-правової бази і формування спеціальних установ, котрі сприяють процесу формування політики національної пам'яті. Також, до їх компетенції слід віднести комунікативні практики з ситуативними групами пам'яті, на основі яких і формується система мнемонічних практик [74].

Діяльність подібних установ включає в себе контроль за символічно-урбаністичними просторами. Однак подібні практики все більше стають масовими для обговорення. Для проведення декомунізаційних заходів щодо змін

місцевої топоніміки, в першу чергу важливою є робота істориків та краєзнавців. Їх дослідницька робота полягає в формуванні унікальної історичної складової регіону, що існувала в ньому до приходу радянської та російсько-імперської ідеології [1].

Тому починаючи, з 1990-х р. в Польщі, Німеччині, Угорщині, Чехословаччині (з 1 січня 1993 р. – Чехія та Словаччина) та колишніх балтійських республіках почали формуватися процеси з викорінення радянської спадщини у вигляді монументальних пам'ятників комуністичним діячам та заміни топографічних найменувань в публічному просторі населених пунктів. Окрім цього в даних державах відбулись декомунізаційні та дерадянізаційні процеси в культурному та мовному середовищі [73, с.28-36].

Подібні процеси покликані розвіяти міфологему про комунізм, як безальтернативний та особливий шлях розвитку суспільства. А головним локомотивом, що веде світлого майбуття є мудрі рішення вождя, що беззаперечно сповідує заповіді марксизму-ленінізму-сталінізму. Комуністичний міф брав за основу утопії Мора та Макіавеллі і наполегливо розвивав психологічно-соціальну систему, котра спиралась на норми колективної поведінки та намагався витіснити будь-який прояв індивідуалізму. Окрема увага радянської ідеології приділялася урбаністичному просторі, який слугував фоном для створення монументальної пропаганди у вигляді місць пам'яті героїв громадянської війни (україно-російська війна 1917-1921 р.р.), Великої вітчизняної війни 1941-1945 р.р. (Друга світова війна 1939-1945 р.р.) та успіхам на ниві «соціалістичного ударного фронту» (стахановський рух, підняття цілини, БАМ і т.д.) [67, с. 37-40]. В союзних республіках, в тому числі і Україні, спостерігалась політика щодо зміщення національних пам'ятників на постаменти комуністичних лідерів та осіб, котрі асоціювались з революційними рухами, що були дозволені офіційною радянською історіографією. Подібні речі проявились і в культурному, літературному, науковому та мистецькому середовищах [71, с. 666-668].

Саме тому, в країнах колишнього соціалістичного табору відбувся відхід від т.з «радянської ідентичності», котра була законсервована в РФ в період 1990-х – 2010-х р.р. «Радянська ідентичність» для кремлівських вождів та російського глибинного народу стала інструментом впливу на пострадянські країни. Це проявилось в ситуаціях з талліннським Монументом полеглим у Другій світовій війні та ризьким Монументом перемоги. Ці приклади показали, що російський вплив характерний не тільки для країн-членів СНД та ОКДБ, але й для повноцінних членів ЄС та НАТО. Вплив російськомовної діаспори на суспільне життя цих балтійських держав показує, що гібридна боротьба за «братню ідентичність» має свої наслідки для ситуація всередині країни [87, с. 226-232]. Пізніше на собі це відчули Білорусь, Грузія, країни Середньої Азії. Однак основний удар гібридної, а пізніше і повномасштабної війни прийшовся на Україну, котра для пересічних російських мас вважалась «братньою» та «союзною» країною на ряду з Білоруссю згідно з поширеним в радянські та пострадянським міфом. Але після незаконної анексії наших територій РФ в 2014 р., в суспільстві, а особливо російськомовних громадян поступово були переглянуті ті наративи, котрі активно панували в інформаційному просторі внаслідок тотального засилля з російських масових медіа [64, с. 22-28].

При проведенні декомунізації та деколонізації, важливим аспектом є створення законодавчої бази задля визначення важливих пріоритетів щодо подальшого створення державної політики пам'яті. Протягом 1990-х – 2000-х р.р. країни-члени Варшавського договору (Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина) та республіки Радянського Союзу (Естонія, Латвія, Литва, Азербайджан, Грузія) запроваджували на законодавчому рівні національні програми «історичної політики і пам'яті», які були протиставленні комуністично-імперській ідеології СРСР [12, с.136]. Показовим прикладом інституалізації національної пам'яті є Польський інститут національної пам'яті, створений в 1998 році [88]. Головним завданням інституту є збереження історичної пам'яті про масштабність жертв, втрат та збитків завдані Польщі протягом Другої світової війни та періоду після неї; збереження патріотичних

традицій польського Руху Опору проти нацистської та комуністичної окупації; захист свободи і людських прав та підтримку незалежності Польської держави [88]. Сам інститут складається з 18 відділів, які розташовано у великих і малих містах, з штаб-квартирою у Варшаві. До складу Інститут національної пам'яті входять власного архіву, Головної комісії з розслідування злочинів проти польської нації, відділи національної освіти та історичного дослідження, власне видавництво та іншими структурні підрозділи. До ресурсної бази ІНП входять: 39 млн. фотографій, 840 тис. мікрофільмів, 1900 фільмів, 1100 аудіо записів періоду Польської Народної Республіки 1944-1990 р.р. [88] Данна установа не існує уособлено від інших державних органів влади і активно взаємодіє з Міністерством оборони, юстиції та внутрішніх справ. Інститут взаємодіє як з державними історичними архівами в Польщі, так і з подібними установами історичного спрямування в інших країнах[88].

Подібні інституційні органи з формування власної історичної політикою можна спостерігати і в інших країнах, які пережили комуністичну диктатуру. Слід додати, в таких країнах, як Литва і Латвія були створені міжнародні історичні комісії, які існують як частина державної політики національної історії. Їхні функції прямопропорційні польському ІНП та намагаються нагадати суспільству про «історичні травми» завдані нацистським і радянськими тоталітарними режимами шляхом створення музеїв окупації і меморіалів, які присвячені жертвам Голокосту та репресій вчинених органами НКВС/КДБ[43, с.141-142].

Декомунізація в Україні була доволі складним суспільно-політичним процесом, котрий розтягнувся на 28 років. Україна була важлива для союзного центру в Москві, перед усім своїм промисловим і сільськогосподарським потенціалами. Тому партійному керівництву важливо було зберегти свій вплив в регіоні. Серед причин слід виділити декілька факторів:

- 4) Комунікативний – протягом тривалого часу компартійна верхівка здійснювала впровадження наративів «будівельника комунізму»,

«єдиний радянський народ», «три братерських східнослов'янських народів». Проявилось це завдяки процесам русифікації та денаціоналізації, котрі ставили на меті викорінення всього українського. Подібні рішення створили дуже гостру проблему в перспективі, котра стала характерною для східних та південних областей.

- 5) Культурний – для відображення своєї присутності в суспільно-політичних теренах, комуністична влада використовувала запропонований Леніном план щодо монументальної пропаганди. Пік цього наміру відобразився в епоху брежнєвського застою, коли на території України з'явилися багаточисельні меморіали Великої вітчизняної війни та місця слави партійних діячів чи людей, котрі були пов'язані з марксистсько-ленінською ідеологією.
- 6) Вибірковий – для комуністичної ідеології важливо було аби історичні травми по типу Голодоморів та масових репресій не проникали в офіційне поле зору і лишались непомітним для більшості аж до періоду перебудови та розпаду СРСР. Часто спогади про травми жили лише завдяки трансгенераційними розповідям, котрі жили в поколіннях і не виставлялись на суспільний загал. Подібні оповіді ставили в нагоді тим, хто особисто пережив досвід подій, який руйнує уставлений порядок життя індивіда чи суспільної групи.

Декомунізаційні процеси в різних регіонах України відбувались не одночасно, як це було в балтійських країнах чи Польщі, а навпаки вибірково і з певними часовими проміжками. Першими такий радикальний крок здійснили західні області і Київ. Так склалось історично, що Західна Україна на момент її «приєднання» до СРСР у вересні 1939 р. мала сформований національний рух, котрий не влаштовував правлячі еліти в Києві та Москві. До розпаду Радянського Союзу як політичного утворення, радянські органи влади намагались придушити національну свідомість, котра протиставляла себе

ідентичності «будівельника комунізму» та «розвинутого соціалізму». В часи застою та перебудови, Львів на ряду з Києвом залишився центром національного руху, котрий уже в незалежній Україні став асоціюватись з проукраїнськими настроями.

Розглядаючи перший етап декомунізації, що тривав протягом 1989-1993 р.р., слід зосередити увагу на те, що органи місцевої влади в західних областях під тиском народних мас та політичним опонентам КПУ-КПРС Народного руху України здійснити «перенесення» пам'ятників Леніну на територію комунальних підприємств згідно з нормативно-правовими актами [60]. І хоча ці дії викликали невдоволення серед депутатів та спікера Верховної Ради Л.Крачука, котре вилилось в прийнятті 11 вересня 1990 р. постанову ВР УРСР «Про порушення закону Української РСР про охорону і використання пам'яток історії та культури». В ній міським радам було дано рішення про перегляд незаконних рішень про знесення і переміщення пам'ятників В.І. Леніну[44].

Ще одним характерним проявом стало рішення Тернопільської міської ради в серпні 1990 р., де зазначалось «... Демонтувати (перенести) пам'ятник В.Леніну, Я.Галану, В.Затонському, К.Марксу у Тернополі до 450-ліття... Комісії по культурі і національному відродженню з архітектурно-художньою Радою при міськвиконкомі при залученні творчих спілок дати висновки про художню цінність пам'ятка М.Горькому... Виходячи з пропозиції заборони пропаганди культу сили, демонтувати у громадських місцях всі пам'ятники військової техніки...»[47]. Тут можна помітити, що окрім декомунізації, планувалась і деколонізація. Однак актуальність подібних заходів з боку влади та громадськості, доведеться чекати ще довгих 32 роки.

Противагою до масштаба проведених акцій в західних регіонах, в центральній частині України політика декомунізації торкнулась лише Києва, Вінниці та Кам'янець-Подільського. На півдні та сході, через переважання російськомовного впливу пам'ятники комуністичним ідеологам залишились поза увагою владних структур. Декомунізація в Донецькій та Луганській областях не зайшла далі перейменування міст [30]. В 1990-1991 р.р. історичні назви були

повернені таким містам як Луганськ, Маріуполь, Алчевськ. В таких містах, як Артемівськ (нині Бахмут) було перейменовано центральні вулиці. Дискусії щодо перейменування таких міст, чії топоніми мали в своїй основі найменування, пов'язані з радянськими комуністичними діячами, котрі були причетні до репресивних заходів як Голодомор 1921-1923 р.р. та каральними акціями проти українського населення в часи російсько-української війни 1917-1921 р.р. почалась ще в перші роки після проголошення Незалежності [21]. Так процес перейменування таких міст як Іллічівськ, Котовськ, Дніпропетровськ, Артемівськ, Червоний Лиман та Кіровоград затягнулись через значний спротив серед проросійських та прокомуністичних політичних елементів, котрі в аргументації до проукраїнсько-націоналістичних сил використовували наративи про «спільну історичну спадщину», характерний для російської влади і використаний для збереження своїх сфер впливів в колишніх союзних республіках [18].

Формування національної політики пам'яті слід віднести на дві президентські каденції Леоніда Кучми (1994-2004 р.р.), коли владні структури мали на меті розвивати ідею нейтральної багатовекторності, що мала задовільнити російськомовний південний схід та національно свідомий західний регіони [61, с. 53-58]. Подібні рішення характеризувались активними пошуками тих історичних артефактів, котрі не змогли б створити конфлікти серед електорату. Тому в цей період все ще зберігались міфи про «Велику вітчизняну війну» та «День Перемоги 9 травня», але й раніше заборонені для загалу історичні періоди УНР та Голодомору 1932-1933 р.р. [62, с. 47-49] Також за часів правління Кучми продовжили розвивати ідеї, що були закладені за каденції Леоніда Кравчука і перших років Незалежності, щодо культу особистості Грушевського як першого українського президента [62, с. 54-56].

Першою спробою систематизувати національну історичну політику в єдине ціле з нагромаджень попередників хронологічно припадає на часи правління Віктора Ющенка (2005-2010 р.р.). Для цього періоду був характерний націоналістичний уклін в соціально-культурному просторі та намагання

повторити моделі політики пам'яті, котра була актуальні для країн-сусідів на західному кордоні: Польща і Словаччина [78, с. 30-33]. Характерними рисами стали орієнтація на трагічні сторінки української історії як Батуринська різанина 1708 р. і Бій під Крутами 1918 р. [78, с. 34-36] В цей же хронологічний проміжок, 31 травня 2006 року був створений орган виконавчої влади Український національний інститут пам'яті [14]. Його основними цілями стало не тільки сприяння постійного інтересу щодо історії зі сторони громадськості та науково-дослідна робота зі сторони професійних наукових, але й оцінювання спадщини тоталітарних режимів на території України[14]. Подібне не могло викликати невдоволення у проросійських сил, котрі через символічно-монументальну спадщину намагались зберегти свій вплив на певні суспільні групи, пов'язаних з ностальгією по комуністичному міфу. Декомунізація за часів Ющенка була тематично пов'язана з Голодомором 1932-1933 р.р. і включенням в суспільну дискусію теми національно-визвольних рухів ОУН-УПА [63, с. 110-114]. По прикладу тематичних музеїв в країнах Центральної Європи, в квітні 2007 р. на основі експозиції представленої товариством «Меморіал» імені В. Стуса було відкрито Музей радянської окупації в Києві, однак подібна до будапештського Дому Терору чи ризького Музею Окупації цей заклад не отримав широкого розголосу з боку суспільства[55]. Ще одним достойним прикладом став музей-меморіал «Тюрма на Лонцького» у Львові, чия експозиція як і київський «Музей окупації» розповідає про роботу каральних органів держав, котрі протягом ХХ ст. намагались придушити «антидержавницькі рухи» на території Західної України[92]. Найбільшої уваги тут приділяють масовим розстрілам в кінці червня 1941 р., котрі були вчинені комуністичною адміністрацією[92].

В зв'язку з роковинами Голодомору 28 березня 2007 року було прийнято постанову «Про заходи у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932-1933 років в Україні», котра окрім встановлення пам'ятних знаків жертвам спланованого радянською владою геноциду та проведення заходів вшанування передбачалось «...проведення заходів щодо демонтажу пам'ятників та пам'ятних знаків, присвячених особам, причетним до організації та здійснення

Голодомору 1932-1933 років в Україні та політичних репресій...»[11]. Так в результаті, через рік в Києві були демонтовані пам'ятники таким комуністичним діячам Власа Чубаря, Григорія Петровського та Станіслава Косіора [67, с.36]. Всі вищі згадувані особи в певній мірі були причетні до організації та проведення колективізації, що досягла апогею у вигляді Голодомору 1932-1933 р.р. Даний нормативно-правовий акт був продовжений 12 червня 2009 р. терміном на 1 рік [10]

Проте з приходом до влади Віктора Януковича в 2010 р., спостерігалась тенденція домінування радянської ідентичності, котра в кінці 2000-х – початку 2010-х р.р. остаточно закріпилась як модель історичної пам'яті в рф у вигляді акцій «безсмертний полк» та сакралізація т.з. «Дня перемоги над німецько-фашистськими завойовниками» [69, с. 77-81]. Подібні речі мали на меті активізувати потенційне коло виборців на сході та півдні України, котрий був незадоволений національними пориваннями Ющенка. Декомунізація залишилась в пріоритеті тільки в західних областях, тоді ж як в проросійських регіонах місцеві органи влади та дотичні до політичного руху організації сприяли збереженню радянської ідентичності як «регіону-годувальника» [69, с. 77-81]. При цьому, до уваги не брались до уваги факти того, що до приходу радянської окупаційної адміністрації Херсонська, Миколаївська, Харківська, Запорізька, Донецька, Луганські області та автономна республіка Крим мали значний історичний фон, котрий не поступався тим же західним чи центральним областям[91]. Історичний потенціал півдня та сходу нашої країни був перекреслений протягом ХХ ст. завдяки репресивними акціям (колективізація, Голодомор) і активною імперською політикою зі сторони радянської влади, котра мала на меті втримати данні землі у своїй політичній боротьбі [26].

Опираючись на вище згаданий матеріал, слід перерахувати декілька причин, котрі не дозволили сформувати повноцінну національну політику історичної пам'яті та докорінно трансформувати декомунізацію на деколонізацію протягом 1990-х та 2000-х років. Першою можна виділити політичні еліти, котрі були сформовані з колишньої партійно-комсомольського активу. Найбільше ця

тенденція проявилось в промислово розвинутих регіонах України, котрі в будь-який момент могла стати зоною різноманітних конфліктів, в тому числі на культурній та соціальній сфері життєдіяльності.

По-друге, в період соціально-економічного хаосу пострадянської дійсності відбулось формування Соціалістичної партії 26 жовтня 1991 р. з колишніх комуністів та часткове відродження Комуністичної Партії України, що відбулось 6 березня 1993 р. в Макіївці [24]. Ці два політичних об'єднання стали основою для становлення політичних сил, котрі активно просували відверто антиукраїнські та проросійські судження. Прихильники цих сил намагались заперечити чи намагались виправдовували факти існування Голодоморів, репресій проти української інтелігенції, тотальну русифікацію України в 1930-х – 1980-х р.р. та інші акти, що класифікується міжнародними правовим законодавством як «геноцид». Для прихильників проросійських сил була характерна ностальгія за життям в СРСР та відсутність «сильної та єдиної руки, котра могла би їх відвести у світле майбуття». В культурному плані, ці групи виступали за утвердження російської мови, як другої державної і сприяли формування розколу українського суспільства на західноукраїнських «фашистів-бандерівців» та східноукраїнських «простих трудівників із народу». Важливою деталлю було те, що такі рухи намагались збиратися коло пам'ятників Леніну, наче нагадували акції до т.з. «дня великої жовтневої революції».

По-третє, у владних структурах не було розуміння щодо концепції національної пам'яті. До початку Революції Гідності та початку війни на Донбасі, у освітньому та культурному процесах відбулась дерадянізація та часткова декомунізація. Після прийняття Закону про освіту, в навчальній програмі важливими стали предмети гуманітарного спрямування «Українська мова і література» та «Історія України», котрі за радянських часів були не обов'язковими факультативним дисциплінами. Були видані також праці по історії України, не в рамках російської чи радянської історії, а як самостійної та маючи право на існування. Однак у школах продовжували вивчати класичну російську літературу, хоч і в рамках навчальної дисципліни «Зарубіжна

література». В містах індустріального Сходу, як Запоріжжя, Донецьк, Дніпропетровськ створювались російськомовні навчальні заклади, котрі формували для мас медіа картину про російськомовних українців як іноземців в чужій країні.

В загальних рисах, проведення політики декомунізації як частини комеморативних практик в період 1990-2014 р.р. слід вважати половинчастою і вибірковою. Активна фаза обмежувалась лише певною територією з особливою соціально-політичною обстановкою на місцях. Лише завдяки соціальним зрушенням як Революція гідності та початку російської агресії в Україні на протязі листопада 2013 – лютого 2015 р.р. розпочалася ініціативу з боку народу та активістів «ленінопад», котра вже не мала територіальної специфікації. Найбільше це торкнулось саме проросійських східних та південних областей.

1.2. Роль ЗМІ в декомунізаційних процесах

Використання історичного минулого як складової політичної конкуренції не є чимось новим. В цей колообіг залучається велика кількість осіб, які належать до державних і недержавних сфер впливу. Згідно з науковою термінологією, учасників таких процесів слід ідентифікувати як акторів історичної пам'яті [23].

В декомунізації, яка безпосередньо відноситься до історичної політики, значну роль відіграють органи влади. Саме багаточисельний урядовий апарат приймає рішення щодо визначення напрямків для розвитку політики пам'яті. Взаємодія з істориками, котрі мають академічний бекграунд, активно взаємодіють з різними ланками владних ресурсів як загальнодержавного, так і місцевого рівня [39].

Роль засобів масової інформації в соціально-політичних процесах є формування громадської думки, котра в свою чергу є основою демократичного державного устрою [8]. Влада може здійснювати комунікацію з виборцями напряму під час проведення виборчої кампанії, але для підтримки своїх програм

чи можливих розширення електорального контингенту в перспективі може бути задіяні активна передача інформаційних потоків в одному напрямку з допомогою різних форм. В розвинених демократичних системах масові медіа є однією із соціальною інституцією, котра окрім донесення інформації про поточну ситуацію в усіх сферах життя, також виконують такі завдання як створення авторської критики, розвиток політичної свідомості, надання уявлення про розвиток подій через призму коментатора і т.д. [4]

Засоби масової інформації повинні орієнтуватися в законодавчих актах, котрі гарантують їм права та обов'язки, з котрим інформаційним органам слід дотримуватися під час повноцінного функціонування[7].

Українське законодавство визначає типологію засобів масової інформації та встановлює особливості їх діяльності на різних рівнях. Основними законами, які визначають ці питання є:

- Закон України "Про друковані засоби інформації" від 16.11.1992 № 2783-ХІІ. Цей закон встановлює загальні положення про засоби масової інформації в Україні, зокрема, їхній статус, права та обов'язки, визначає порядок їх реєстрації та ліцензування[2].
- Закон України "Про інформацію» від 02.10.1992 № 2658-ХІІ. Цей закон. Цей закон закріплює право громадян України на інформацію, закладає правові основи інформаційної діяльності, стверджує інформаційний суверенітет України і визначає правові форми міжнародного співробітництва в галузі інформації[6].
- Закон України "Про телебачення і радіомовлення" від 21.12.1993 № 2657-ХІІ. Цей закон встановлює правила та принципи роботи телерадіокомпаній, регулює питання їхньої ліцензії та контролює дотримання ними законодавства[8].
- Закон України "Про захист персональних даних" від 01.06.2010 № 2297-VI. Цей закон визначає порядок збору, зберігання та обробки

персональних даних, включаючи ті, що стосуються користувачів засобів масової інформації[5].

- Закон України "Про доступ до публічної інформації" від 13.01.2011 № 2939-VI. Цей закон встановлює правила доступу до публічної інформації, встановлює їх механізми захисту та визначає обов'язки органів державної влади і місцевого самоврядування щодо забезпечення доступу[3]

У вітчизняній практиці, термін "засоби масової інформації" (ЗМІ) позначений в статті 2 Закону України "Про інформацію" від 02 жовтня 1992 року: « ЗМІ - це засоби, призначені для масової інформації і сприяння формуванню громадської думки, і які можуть використовуватися для передачі повідомлень, інформації, думок, переконань, персональних оголошень і реклами» [6].

Крім того, українське законодавство встановлює вимоги до діяльності ЗМІ, зокрема щодо їхньої реєстрації, дотримання етики та правил журналістської діяльності, прав і обов'язків журналістів, а також визначає відповідальність за порушення законодавства у сфері масової інформації [7]. Українське законодавство також регулює питання власності на ЗМІ та їхнього фінансування, забезпечуючи прозорість та демократичність управління цими засобами масової інформації [5].

Способи подання інформації для аудиторії виділяють два типи. Перший – це структурований, котрий характеризується як вивірено аналітичний та розгорнутий текст. Такий підхід раніше був характерний для друкованих ресурсів по типу газет чи журналів, однак в останні роки подібне використовують при написанні лонгвідів для аналітично-тематичних сайтів та для запису подкастів у Всесвітній мережі Інтернет [5]. До жанрів, котрі активно використовують даний підхід при створенні матеріалу є стаття, рецензія та розслідування [6]. Дискретний спосіб ґрунтується на уривках інформації, котрі подаються на протязі певного часу. Такий прийом активно використовують на

телебаченні для повного зосередження уваги глядача на отриманні як комунікативного, так і візуального контенту. Подібне, можна відзначити у створенні прямих репортажів чи тематичних програм, де у кількох або більше випусках може висвітлюватись певний інцидент, який цікавий глядачам [7].

Незважаючи на свої позитивні риси, ЗМІ можуть використовувати різноманітні маніпулятивні техніки та прийоми. Для них важлива створення образів та символів, котрі можуть сформувавши приблизну ситуативну картину. Такі практики характерні під час суспільно-політичних протистоянь, такі як вибори чи криза, коли ЗМІ умисно допомагають деяким об'єднанням чи приватним особам за допомогою піару та створення іміджу [41]. Власники подібних медіа можуть володіти їх певними або повними ресурсами, щоб контролювати. Окрім залежності від політичної обстановки та позиції власників ЗМІ, є також позитивіська тенденція щодо «простого облаштування ситуації». І хоча такі речі характерні для країн, що розвиваються, однак і для демократичних і розвинутих державних систем в результаті кризових явищ, що тривають ще з часів фінансової кризи 2008-2009 р.р. [51]

Зворотній зв'язок в мас медіа становить ще одну площину робочого середовища, де важливими оцінка передачі інформації та сприйняття її серед цільової аудиторії. Важливим є те, що ЗМІ можуть висловлювати не тільки судження автора чи редакції щодо ситуації, але й відстоювати їх в інтересах суспільних прошарків. Реальний стан речей дає можливість для критичного ставлення до дій влади, котрі виражаються в систематичних проявах корупції, зневаги до нормативно-правових актів зі сторони можновладців, прийняття непопулярних рішень без суспільного обговорення і т.д. [69, с. 77-81]

Серед різновидів інформаційної комунікації виділяють періодичні видання та аудіо-візуальні медіа. Також до них належать кінофільми, фізичні носії та рекламну продукцію, котрі в певній мірі здатні доносити інформацію, хоч і не в повному обсязі. В науковій класифікації подібні ЗМІ називають класичними [82].

Ще одним інформаційним джерелом, котре поступово замінило газети, журнали, радіо і телебачення стала Всесвітня мережа Інтернет. Через невисокий розвиток матеріально-технічної бази, на ранніх етапах серед користувачів були актуальне написання деталізованих текстів, котрі характеризувались певною аналітичністю та обізнаності в темі [86]. З розвитком технологій та поступового спрощення доступу до Інтернету, почали з'являтися повноцінні сайти та форуми, де люди могли ділитися тією інформацією, котра була у них наявна. Починаючи з середини та кінця 2000-х р., починають з'являтися соціальні мережі, котрі дозволили ділитись не тільки текстом, але й фотографіями та відео. Саме їх поява вплинули на швидкість появи інформації, що змусило традиційні ЗМІ адаптуватись під нові реалії, що були сформовані під впливом глобалізації та масової інформатизації[86].

В Україні, інтернет-ЗМІ (інтернет-видання) визнаються такими ж повноцінними ЗМІ, як традиційні газети, журнали, телебачення та радіо. Відповідно до законодавства, інтернет-видання повинні дотримуватися тих же правил та вимог, що і традиційні ЗМІ, щоб забезпечити свободу слова та захистити права клієнтів на інформацію[20]. Зокрема, Інтернет-ЗМІ підлягають таким вимогам:

- Зареєструватися як юридична особа та зареєструвати інтернет-видання.
- Забезпечити доступність виправдань та право на відповідь щодо інформації, яку публікує інтернет-видання.
- Дотримуватися етичних норм та стандартів, забезпечуючи дотримання прав і свобод громадян.
- Дотримуватися вимог про тимчасову заборону розміщення та видалення інформації, яка може бути незаконною або перешкоджати праву на особисту таємницю, гідність і ділову репутацію громадян.

- Розміщувати інформацію лише на підставі достовірних джерел, дотримуючись норм законодавства про захист авторських прав та права на інформацію громадян.

У разі порушення вимог свободи слова та інформації, Інтернет-ЗМІ можуть бути притягнуті до юридичної відповідальності, такої як штраф, конфіскація майна, або навіть закриття інтернет-видання згідно з чинним законодавством[7].

З настанням повноцінної інформаційної свободи постало питання щодо достовірності інформації, яка розповсюджується по Інтернету. Нікуди не зникли маніпулятивні схеми, що були притаманні традиційним масовим медіа. Користувачі не піддають перевірки ту наявну інформації, яку вони знаходять та споживають. Люди при виборі інформаційних джерел зазвичай обирають певну особистість, котрий здатний створювати системно-констатуючий контент, що опирається на картинну дійсність [58]. Як і у випадку з телебаченням і радіо, користувачі глобальної мережі споживають інформацію потоком і не системно. На даний момент, частоту з якою окремі індивіди можуть читати велику кількість непотрібної інформації, виділяють під терміном «думскролінг».

Становлення епохи масової інформізації співпало з постмодерністичною дискусією, котра визначала нові виклики для суспільств. Продукування інформаційних потоків стало частиною національної безпеки. Інформація стала одним із інструментів для деструктивних дій у гібридному протистоянні. Інформаційна епоха надала можливість спростити інструментарій, котрі дозволяє уникати відповідальності за вчинені дії. Серед відносно нових маніпуляцій виділяють мережі ботів, «мертві душі» (фейкові акаунти) в соціальних мережах, кібератаки на різноманітні інформаційні бази, мемна культура тощо[84].

Формування наявної мережі масових медіа ресурсів в Україні бере свій початок в часи перебудови і проголошення політики «гласності». Як і декомунізація, створення альтернативних та неідеологізованих органів передачі інформації на початкових етапах перебувало під впливом партійних органів,

однак вже в 1990-1991 р.р. незалежні ЗМІ у вигляді газет і телеканалів формувались вже як низова ініціатива, спрямована на висвітлення тих подій, які не знаходили місце в офіційній повістці. Якщо на початку перебудови була дозволена обмежена критика деяких недоліків партійно-комсомольського апарату і суспільні пороки у вигляді алкоголізму, то під кінець існування СРСР сам політичний устрій країни та її історичний шлях став предметом гострих дискусій, що тривають і по сьогоднішній день[85].

З перших років від проголошення Акту про Незалежності, почалась розробка та прийняття нормативно-правових відносин щодо інформаційних ресурсів. В Законі України «Про інформацію», прийнятого 10 жовтня 1992 року, було наголошено на інформаційній незалежності нашої держави та розвиток форм співробітництва з іноземними масовими медіа[6]. В період 1992-2011 р.р. було прийнято низка актів та постанов, котрі регулюють роботу українських та акредитованих закордонних ЗМІ. Протягом 1990-х – 2000-х р.р. були сформовані більшість медіа ресурсів, котрі залишаються в інформаційному полі і досі.

Водночас, ЗМІ стають майданчиком для просування ідей, котрі окреслюють провладну вертикаль. Подібна практика на пострадянському просторі спостерігалась під час президентських виборів 1996 р. в росії, де «демократ» Ельцин протистояв «комуністу» Зюганов, котрий прагнув повернутися до «радянської дійсності з залізною рукою господарника» і протиставляв її суспільно-політичному хаосу в країнах СНД того часу. Ельцину вдалось вийти переможцем із протистояння тільки завдяки допомозі провладних олігархів і політтехнологам, що запустили масштабну рекламну акцію в ЗМІ [83, с. 233-241]. Ситуація повторилась в 1999 році, під час другого туру виборів президента України, коли на рівних конкурували чинний тоді президент Леонід Кучма та голова КПУ Петро Симоненко. Намагаючись не повторити досвід східного кордону, новосформовані українські олігархи зробили ставку на Кучму через небажання повороту у комуністичний популізм, котрий символізував Симоненко. При цьому знову торкнулись теми «декомунізації», але в плані

«заміни комуністичних символів» на Верховній Раді в 2000 році, що стало причиною протистояння між демократами та комуністами[93].

З другою каденцією Кучми, слід пов'язувати розвиток медійних ресурсів в Інтернеті. Поява сайту «Української правди» 16 квітня 2000 р., стало початком для розвитку українських мережових ЗМІ. Саме Інтернет та мобільний зв'язок допомогли в поширенні та донесенні інформації опозиційного руху до Кучми та його імовірного наступника Віктора Януковича в часи Помаранчевої революції 2004 р. Першими протесними мережевими медіа стали веб-сторінка сумських студентів під час Революції на траві та проект громадської організації «Пора!» сайт Kuchmizm.info. В їх основі лежав досвід сербського студентського руху «Отпор!», котрий базувався на принципі ненасильницького опору. Одним із важливих способів донесення інформації для протестувальників стало аматорські радіостанції та Інтернет. Останній дозволяв надавати картину поточної ситуації, котра показувала альтернативну точку зору на відміну від офіційних засобів масової інформації.

Ще однією соціальною подією новітньої української історії, що повністю переосмислила мережу вітчизняних ЗМІ стала Революція Гідності. Засобом комунікації, і водночас передання інформації для висвітлення подій стали соціальні мережі Facebook і Twitter. Після подій кінця листопада 2013-лютого 2014 р.р., масові медіа стали повноцінними учасником політичних процесів. Сталося це через активну інформаційну війну зі російської сторони. Ворожа пропаганда активно працювала як на пострадянську, так глобальну аудиторію. Це змусило українську владу переглянути позицію щодо важливості підтримки інформаційних ресурсів[90].

Після приходу Інтернету, роль друкованих ЗМІ у суспільстві різко відпала. Хоч кризові процеси у друкованих органів спостерігались ще з 1990-х р., однак після кризи 2008-2009 р.р. та Євромайдану це набуло масового характеру. Газети та журнали залишаються пріоритетними джерелами інформації для людей середнього і похилого віку, котрі зберегли звичку з радянських часів щодо передплати та підписки на періодичні видання різного спрямування[63, с. 57-58].

Інтенсивним поштовхом для національної реабілітації дискурсу «історичної пам'яті» у формуванні змістовного простору «декомунізації» стала Революція гідності, а її важливим акумуляційним чинником – дискурс-потік «Ленінопад», який репрезентував подієвий сегмент змістового наповнення дискурсу й почав формувати його семіотичний простір (інформаційний код) – зміну символічного простору України. Заклик до «декомунізації» в тодішньому публічному дискурсі вже не обмежувався боротьбою з комуністичною ідеологією, а набув більш широкого значення — боротьби з радянським спадком у символічному просторі, практиками, моделями поведінки та світоглядом, радянськими міфами загалом. З метою досягнення якомога швидшої позитивної реакції, схвалення широкої громадськості у публічній площині використовуються технології протиставлення «радянського» «європейському». Ця дихотомія мала підмінити аналітику поверхневою аргументацією й стати дієвим засобом впливу на емоційний стан реципієнтів інформації – пересічних українців. Однак у великій частини населення Центральної, Східної та Південної України такі процеси спричиняли непорозуміння у зв'язку з відсутністю чітко проголошених історичних оцінок, що спонукало до масових протистоянь [80].

Деякі речі та непорозуміння були зумовлені тим, що між регіонами всередині держави була слабка взаємодія та комунікація, не всі люди мали змогу подорожувати та спілкуватися з громадянами з іншого кінця нашої країни. Тому основну інформацію одне про одного черпали з інформаційних джерел в телевізорі чи інтернеті. Це стало однією з причин, яка дала змогу російській пропаганді посіяти ворожнечу всередині нашої держави, а пізніше дала плацдарм для анексії Криму та окупації частини Донбасу [79, с. 180-185].

Розділ 2. Висвітлення політики декомунізації в ЗМІ протягом 2016-2021 р.р.

2.1. Висвітлення декомунізації в українських засобах масової інформації

Політика декомунізації в Україні була широко висвітлена в українському медіапросторі, особливо в період з її оголошення в 2015 році до прийняття відповідного закону в 2016 році. Репрезентація цієї політики у мас-медіа характеризується досить різноманітними підходами та тонами.

Висвітлення політики декомунізації в українських масових медіа відбувається в кількох координатах інформаційного сприйняття: критичному, поміркованому та схвальному. Це зумовлено конкурентною складовою та політикою лібералізації щодо надання інформації. При цьому ЗМІ досі являються маніпулятивним інструментом для висвітлення інтересів вигідних для фінансових чи політичних угруповувань [81, с. 150-152].

В 2015-2016 р.р., на початку проведення політики декомунізації, деяка частина українських науковців забила на сполох через «непродуманість законодавчих актів та процесів їх практичної реалізації» [83, с. 154]. Поряд із цілком справедливою критикою хаотичності реалізації декомунізаційних процесів на місцевому рівні, зустрічається критика голови УІНП Володимира Вятровича за його «...антисемітські випадки в соціальних мережах» [83, с. 87-91]. Також були характерні звинувачення щодо контролю на ЗМІ з боку владних структур та олігархів. В 2018 році, через просування проросійських наративів щодо України та критики влади за непослідовні дії телеканалами «112» та «News One» Верховна Рада України прийняла постанову про перегляд доцільності мовлення даних каналів на території нашої країни [89]. Подібні рішення викликали занепокоєння щодо ситуацією зі свободою слова в Україні, незважаючи на те що ці телеканали також належали колишнім членам від Партії Регіонів, а після її розпуску та заборони в 2014 р. – т.з. опозиційному блоку «За життя». Проведення перевірки друкованих інформаційних органів виділяє найбільшу кількість видань з назвами, котрі залишилися ще з часів радянської окупації. Подібне явище широко представлене в Донецькій та Луганських

областях, однак його прояви зустрічаються в Києві, Одеські області та тимчасово окупованій АР Крим [72, с. 24-30]. Вважати ці суджень чимось новими для українського інформаційної сфери не слід, адже подібні речі аналітики періодично озвучують починаючи ще з середини 1990-х р. Проте актуальності ця проблема і досі не втратила [70, с. 30-34].

Репрезентація політики декомунізації в українських медіа є багатоаспектною. Деякі ЗМІ підтримують цю ініціативу, вважаючи її необхідною для зміцнення України як держави, інші ж сприймають її як один з елементів популізму та політичної боротьби у владних колах. На телевізійних каналах часто висвітлюються новини про знесення пам'ятників радянським лідерам, заборону символіки комуністичної чи радянської. Водночас, в окремих програмах можна почути критику цих дій, вважаючи їх надмірними та заподіюючими шкоду національному єднанню[19].

У в друкованих та аудіовізуальних засобах передачі інформації декомунізацію розглядали у контексті глибинних змін у наукових дослідженнях історії України, її ідентичності та моральних цінностей. Серед наявних публікацій можна виявити гучні заклики до "відчуження" від радянської культури та відновлення національного самосвідомості. У соціальних мережах висловлюються різноманітні думки та погляди на декомунізацію. З одного боку, підтримуються дії влади, вважаючи їх необхідними для розвитку країни, з іншого - критикуються за неповноту та сумнівні результати[19].

Проте, зустрічаються діаметрально протилежні публікації, котрі пов'язані з тотальним із некомпетентним підходом до висвітлення чи відверто ворожими закликами щодо припинення подібних процесів. Все це напряму пов'язано з позиціонуванням видання чи світогляду окремих осіб, що представляють ці інформаційні ресурси [90].

Медіа, що активно висвітлюють роботу місцевої влади та її виконання нормативно-правової бази, є безпосередніми учасниками процесу творення нової концепції історичної пам'яті, яка складається з відродження «невідомих» для пересічних споживачів історичних періодів та засудження тоталітарної

спадщини. Медіа є фільтрованим джерелом, що сприяє наповненню дискурсу "декомунізації", що стабілізує чи збурює інформаційне середовище. Найбільші дискурсивні потоки навколо зміни та заміни топонімів сформувалися через журналістські дебати навколо різних версій радянської та комуністичної пам'яті. Нерозуміння та несприйняття даних процесів деякими ЗМІ та окремих журналістами призвело до поширення шкідливих настроїв у суспільстві та загальної плутанини в громадській думці [68, с. 30-35]. Цьому також сприяє поверхневий підхід журналістів до висвітлення кінцевого змісту дискурсу та брак критично-аналітичного підходу, який намагаються забарвити гумористично-сатиричним підтекстом [68, с. 18-19].

Прикладами відображення таких ситуацій є випадок з радянськими шапками у Львові наприкінці грудня 2020 року та скандал з рестораном в Прилуках на початку 2020 року [44;58;59]. Останній з перелічених характерний тим, що журналісти знайшли у райцентрі на Чернігівщині ресторан «Хрущовка» [59]. В ньому у якості декоративних елементів використовують портретами Леніна, Сталіна та різноманітну символіку, пов'язану з періодом комуністичної окупації. За словами місцевих жителів, даний заклад був відкритий за п'ять років до початку законодавчого процесу щодо засудження тоталітарної спадщини. Спрямування ресторану на різноманітних туристичних ресурсах було заявлено як «відтворення кулінарних традицій радянського періоду». Позиціонування цього закладу спиралось на молодих людей та сімейних пар з дітьми, що викликало занепокоєння у журналістів та громадських організацій своєю пропагандою комуністичної імперії. В результаті звернення до правоохоронних органів та широкого розголосу в ЗМІ, елементи декору з комуністичним спрямуванням були зняті. Під час перевірок, була знайдена інформація про те, що ресторан повинен був підпасти під юрисдикцію статті 3 і 4 Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного тоталітарних режимів...» [38]. Представники УІНП звертались безпосередньо до керівництва закладу харчування і навіть отримали відповідь щодо вилучення з публічного простору атрибутів радянського періоду. Як наслідок пройшло два роки, перш

ніж журналісти та громадські активісти домоглися сумлінного виконання закону зі сторони власників закладу харчування[59].

З прийняттям нормативно-правової бази щодо подолання спадщини радянської спадщини, засоби масової комунікації підлягають процедурним перевіркам, котрі можуть виявити відхилення від визначених норм. Для друкованих та електронних видань не бажаними для використання назви та символіку, що пов'язані напряму з комуністичним минулим. У разі не виконання вони мають бути вилучені із загального обігу. Зважаючи на поступовий відхід від друкованих засобів масової інформації, тому процес декомунізації найменування чи знаків пройшов відносно оперативно та без жодних перешкод зі сторони невеликих регіональних видань[33].

Такі видання як «Комсомольська правда в Україні» та «Робітничка газета» були створені ще в часи радянської окупації. Вони були провідними партійними друкованими органами, котрі мали масовий наклад і були безальтернативними джерелами в плані висвітлення тогочасної політичної ситуації з точки зору комуністичної ідеології. «Комсомольська правда» охоплювала переважно т.з. «всесоюзну аудиторію», то «Робітничка газета» була пропагандистським представництвом КПУ. Після проголошення Незалежності, ці газети втратили свою соціальну значимість та не витримали конкуренції на ринку друкованих видань. Однак аудиторія, яка складається переважно з людей похилого віку, зберегла за собою звичку купляти по інерції періодичні видання[33].

Згідно з даними громадської організації «Детектор Медіа», протягом 2016-2020 р.р. було здійснено перевірку таких інформаційних ресурсів як телеканали NewsOne, Інтер, 112 Україна, лисичанський ТРК «Акцент» та газет «Вести» і «КП в Україні» [33]. В їхньому наповненні виявили систематичні порушення, які були взаємопов'язані з наративами російської пропаганди. В травні 2020 року канали NewsOne, Інтер та 112 Україна при проведенні марафону в честь 9 травня, використовували пісні російських артистів, які стали нев'їзними після підтримки анексії Криму і війни на сході України зі сторони РФ, та радянські фільми, що відверто просували ідею про «Велику вітчизняну війну» [31].

Декомунізація є однією з основних тем, які активно обговорюються в українському телерадіомовленні. Новини про знесення пам'ятників, перейменування міст та вулиць, заборону прапорів комуністичної та радянської символіки, а також про розкриття злочинів комуністичного режиму – є складовими частинами телевізійних та радіомовних програм. Що ж до інформаційного наповнення про події радянської окупації 1917-1991 р.р. в телевізійних та радіо ефірах були видані рекомендації від УІНП та Національної ради з питань телебачення та радіомовлення[22].

Телевізійні канали активно показують новини про знесення пам'ятників, наголошуючи на важливості цих дій для зміцнення національної ідентичності. На екрани виходять репортажі про пам'ятні акції, які супроводжують процес декомунізації, а також інтерв'ю з експертами та політиками, які пояснюють суть і важливість цих дій.

Крім новин, телевізійні канали висвітлюють культурні і громадські проекти, які пов'язані з декомунізацією. Наприклад, трансляція фільмів про Голодомор, презентації книжок про історію України, відзначення Дня пам'яті жертв політичних репресій та інші події. У багатьох програмах обговорюється проблема декомунізації. Експерти та гості дискусій намагаються знайти відповіді на питання, які стосуються переходу України на європейський шлях розвитку, відносин з Росією та відродження національної ідентичності[19].

В період 2016-2020 р.р. в регіональних ЗМІ спостерігається тенденція подання висвітлення декомунізаційних процесів в нормально-нейтральних тонах. Місцеві медіа використовують терміни «децентралізація історії» та «регіонального патріотизму», котрі стають приводом для подальших конфліктів[18].

У сучасному комунікаційному просторі України, у зв'язку зі зміною політичної еліти та спрямуванням головних пріоритетів політичної інформації країни, інформаційний дискурс зазнає так званої нормалізації та нейтралізації. Йдеться про "історичні спогади", які є наслідком зміщення векторів формування заявленого процесу, згідно з положенням державної програми щодо єдиної

концепції історичної політики пам'яті з національно-культурного на соціально-гуманітарний. Місцеві органи самоврядування та громади, використовують тактику оскарження недавно перейменованих топонімів, котрі викликають значну бюрократичну тяганину чи є не звучними для місцевого населення. Стратегії побудови локального пантеону відомих уроженців конкретного населеного пункту дали поштовх для розвитку моделі збереженні його культурних та історичних цінностей. Це може призвести до конфліктів з органами державної влади, котрі для місцевого суспільства є перешкодою для розвитку їх краю[15].

Кейсом подібної проблеми може виступити процес перейменування міста Комсомольськ на Горішні Плавні, котрий тривав в період з 18 лютого по 22 листопада 2016 року. Даний населений пункт увійшов до списку населених пунктів і адміністративних одиниць України, перейменованих відповідно до Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» [37]. Місто мало право самостійно прийняти рішення щодо зміни назви, яку обрав УІНП та обґрунтовану історичним бекграундом. Однак на черговому засіданні, представники місцевої влади висунули рішення, яке було винесене на обговорення учителем історії щодо переосмислення трактування топоніму Комсомольськ. В ній заявлено, що назва населеного пункту походить не від молодіжної організації під керівництвом радянської комуністичної партії, а має унікальну для сприйняття аббревіатуру: КОлектив Молодих СОціально МОтивованих Людей (Б) Справжніх (Б) Козаків[37]. В такий спосіб, влада начебто «виконала» вимоги поставлені законопроектом. Очільник інституту національної пам'яті Володимир Вятрович під час відвідування засідання Полтавської обласної адміністрації зазначив, що при зустрічі з міським головою він був готовий прийняти пропозиції від громадськості щодо варіантів для перейменування[52]. Єдиною умовою була що назва Комсомольськ не є прийнятною для нинішніх обставин. В свою чергу місцева влада звинуватила депутатів Верховної Ради в недотриманні обіцянки відтермінувати до кінця 2016

року подання пропозицій щодо нової назви. Були запропоновані топоніми Борисфен, Придніпровський, Боголюбський, Християнськ і Святомиколаїськ[45]. Однак Верховна Рада все одно ухвалила пропозицію від УІНП щодо назви Горішні Плавні та затвердила це у відповідній постанові від 19.05.2016 р. (вступило в силу 09.06.2016). В день коли було прийнято рішення про перейменування, міський голова Д. Биков подав апеляцію до Вищого адміністративного суду України щодо не протиправності постанови перейменування Комсомольська[45]. Незважаючи на спротив жителів міста, вища судова інстанція в листопаді 2016 року відхилила позов і зобов'язала виконувати рішення ВРУ від 19 травня [29]. Про ситуацію з перейменуванням, критично висловились такі діячі українського культурного простору як Андрій Кокотюха, Роман Скрипкін та брати Карпови[29]. А користувачі соціальних мереж Facebook та Twitter використали цей інформаційний привід для створення мемних форм, котрі проявилися в їх коментарях. Підсумовуючи, варто звернути увагу на цитату, в статті місцевого інтернет-порталу «Прозорий погляд» за 21 березня 2016 року: «Наразі питання декомунізації є одним з найбільш обговорюваних в ЗМІ та соціальних мережах і найпроблемнішим на Полтавщині є перейменування міста Комсомольськ» [46].

Подібні випадки децентралізації історії не є поодинокими та знаходять своє відображення в ЗМІ, коли річ заходить про зміни радянського топоніму на історичний чи компромісно-нейтральний варіант. Так восени 2015 року під час процесу перейменування міста Червоний Лиман в Донецькій області, міська рада вирішила обґрунтувати вилучення зі списку населених пунктів, необхідних для перейменувань. Однак інститут національної пам'яті не погодився з таким рішенням, і міська влада завдяки повторному засіданню постановила про повернення історичної назви Лиман, котра була закріплена відповідною постановою ВРУ «Про перейменування окремих населених пунктів та районів» від 4 лютого 2016 року[13].

Моніторинг різноманітних інтернет ресурсів показує що висвітлення декомунізаційних процесів на місцях може мати маніпулятивний характер.

Заголовки подібних дописів можуть містити провокаційні чи емоційно заряджені фрази, котрі направлені на приваблення великої кількості користувачів на ресурс та збільшення доходів від реклами. Часто це пов'язано із стартом виборчих перегонів чи залучення уваги до питання вилучення комуністичної спадщини задля отримання ексклюзивного матеріалу [66, с. 13-18].

Існує система протиставлення двох типів тез, що пов'язані з висвітлення декомунізації: соціальний та проєвропейський. Всі ці дискурсивні конструкції мають свої словесні вирази, що стають основою для формування аналітичного матеріалу.

Використання соціального контексту щодо критики, пов'язаної з декомунізацією, стало необхідним для т.з. «опозиційних» політичних сил. Характерними для цієї групи є такі комунікаційні висловлення: «Декомунізація не на часі»; «перейменування радянських топонімів вимагає значних бюджетних коштів»; «законопроекти, пов'язані із засудження комуністично-тоталітарної спадщини, негативно впливають на освітньо-культурний процес»; «урядовці, що підтримують декомунізаційний процес, свідомо стирають важливий період у вітчизняній історії»; «знесення пам'ятників радянським діячам не вплине на процвітання країни»; «інститут національної пам'яті нав'язує пересічним громадянам стереотипні погляди на українську історію»; «значна частина науковців обслуговує владу»; «владні інстанції намагаються посягнути на свободу слова та думки»; «вітчизняні вчені використовують радянський принцип оголосити незгодного «ворогом народу»; «подібна політика може зіпсувати нашу репутацію на дипломатичному рівні» і т.д. Також звучать тези, пов'язані з тим, що декомунізацію варто проводити після завершення російсько-української війни на сході України та прислуховуватись до думки населення як підконтрольних Україні, так і тимчасово окупованих з 2014 року територій Донецької та Луганської областей. Всі ці заяви являють собою популістичні обіцянки, котрі були сформовані в часи Януковича. Вони місять в собі

маніпулятивні функції, які можуть використовувати вигідні для себе трактування інтересів свого електорату[68, с. 19].

До соціальної системи протиставлення також слід включати елементи, тісно пов'язані з історичними спогадами. Це притаманно людям, чиє життя повністю чи частково проходило в радянські часи. Їх розчарування в сучасності та нерозуміння політичної ситуації може нести в собі тези пов'язані з протиставленням сучасного та минулого, де позитивні моменти переважають в давній перспективі. Ностальгію за «безкоштовною освітою і медициною», «віра в завтрашній день», «відсутність прірви між багатими і бідними» активно застосовується в маніпулятивних цілях різноманітними політичними силами задля збереження свого впливу.

Євроінтеграційна система протиставлення можна окреслити як входження до цивілізаційно-культурницьких процесів постіндустріальної спільноти ЄС. Для представників подібного дискурсивного наративу характерним є наголошення на очищенні українського простору від радянської спадщини та подальшої її музеєфікації для наступних поколінь по прикладу Грутас Парку в Литві чи Мементо в Угорщині. Вони оперують такими тезами як: «повернення історичної ідентичності»; «закінчення панування імперсько-комуністичної складової в суспільстві»; «відкриття архівів радянських спецслужб дає можливість для формування подальшої науково-дослідницької спадщини»; «руйнування міфології, сформованої в радянські часи»; «вплив російсько-української війни на культурний простір» та інші. Для краєзнавців та істориків важливим є дослідженням не тільки невідомих періодів для широкого загалу, але й відносно недавніх подій: Революція на граніті 1990 р., Помаранчева революція 2004 р., Євромайдан 2013-2014 р.р. та «ленінопад» 2014-2015 р.р. Представники євроінтеграційного руху порівнюють декомунізацію з іншими реформами постмайданного періоду: децентралізаційна, церковна, мовна та правоохоронних органів [17].

Підтвердженням цього може слугувати нарисом О.Довженка на інтернет-ресурсу «Детектор Медіа» стверджує, що декомунізація стала однією з важливих

реформ періоду 2014-2016 р.р. на ряду з децентралізацією, єдиної систем електронних закупівель Prozoro і перетворення міліції на поліцію[32]. Пам'ятники періоду комуністичної окупації автор порівнює з афоризмом «дамоклів меч», який характеризує приховану небезпеку. На відміну від «низового» ленінопаду лютого-квітня 2014 р., процеси демонтажу пам'ятників комуністичних діячів та перейменування місцевої топонімики не викликали значного резонансу, окрім тих випадків безпосереднього зачіпання інтересів чи впливів конкретних осіб на місцях[33]. Водночас, автор розглядає один із аргументів прихильників євроінтеграційного дискурсу «декомунізації головного мозку» в критичному ключі. Ця теза стосується зміни «совкової» ментальності. Розглядаючи цей вираз, можна зазначити, що яким чином буде проводитися і хто з посадових осіб такий складний та довготривалий процес. Все це буде виглядати як «промивання мізків», котре може влитися в негативні тенденції. Поточні соціально-політичні ситуація неодноразова впливає на суспільство та сфери життя, в тому числі і медійні ресурси[32].

Можна зробити висновок, що репрезентація політики декомунізації в українському медійному просторі різноманітна та досить складна. Проте, вона необхідна для подальшого розвитку країни, очищення людських свідомостей від "радянської епохи" та зміцнення національного єднання.

2.2. Декомунізація в Україні через призму закордонних засобів масової інформації

Процес декомунізації України викликав значний інтерес у міжнародної спільноти. Велика кількість іноземних засобів масової інформації публікували матеріали, описуючи ці події. У даному ключі варто зазначити про вагомий вплив засобів масової інформації на формування думки суспільства про подію. Так як люди, які проживають на території України є безпосередніми учасниками даних подій, вони можуть самостійно сформувавши думку та ставлення до

декомунізації. У свою чергу ж іноземці володіють інформацією щодо даних подій меншою мірою, що збільшує вагу впливу засобів масової інформації на формування їхнього ставлення щодо декомунізаційних процесів в Україні. До людини, яка отримує інформацію від ЗМІ, значна частина інформації доходить у вторинному вигляді, тобто фактів з поєднанням суб'єктивної оцінки автора та його коментарів, які нав'язують певні ідеї аудиторії [68, с. 75]. Пропонується розглянути різні погляди на висвітлення процесу декомунізації в Україні через призму закордонних засобів масової інформації.

Закордонні засоби масової інформації (ЗМІ) не могли залишитися байдужими до цього процесу, і висвітлювали його з різних сторін. Деякі міжнародні ЗМІ висловлювали підтримку декомунізації, підкреслюючи її важливість для процесу демократизації та розвитку України. Інші ЗМІ, на відміну від цього, критикували процес декомунізації, вважаючи його ревізійним та небезпечним для відносин між Україною та Росією.

Попри це, багато закордонних ЗМІ також намагалися зрозуміти причини декомунізації в Україні та налаштування українського суспільства на європейські цінності. У світових ЗМІ декомунізація України часто розглядається як спроба країни забути про свою радянську спадщину та зберегти її національну ідентичність. Особлива увага приділяється розбору того, які саме символи були виключені з використання та як вони змінилися.

Наприклад, видання *The Guardian* акцентує увагу на спробу України переписати радянську історію, використовуючи суперечливі закони про декомунізацію. Також у статті описані побоювання щодо зміни однієї ідеології на іншу. Так як у впроваджених законах щодо декомунізації забороняється возвеличення комуністичних цінностей і в той же час присвоюється вшанування пам'яті ветеранам Організації українських націоналістів. Окрім того, згадуються і діячі Української повстанської армії та їх послідовники, зокрема і Степан Бандера. У матеріалі згадується співпраця з німецькою армією проти боротьби з Радянським Союзом, вбивства етнічних поляків на Волині та Галичині а також звірства проти єврейського населення[21].

Видання France 24 опублікував статтю ««Декомунізація» України та падіння радянської символіки», де зазначає про початок проєвропейського напрямку України та різні реакції на процеси декомунізації у східних регіонах України. Вони висвітлюють проблему опору та неприйняття змін щодо перейменування[25].

PONARS Eurasia висвітлюють негативний аспект впровадження законів та прогнозують зростання розбіжностей у поглядах серед звичайного населення. В матеріалах різко засуджують придушення комуністичних думок, як заборону щодо висловлювань та применшують значення ОУН та УПА в українській історії. Вони також зазначають про відсутність підтримки декомунізації серед суспільства та висловлюють думку, що декомунізація є не першочерговим питанням для громадян у обговореннях [20].

Видавництво BBC висвітлювало процес декомунізації в Україні з заголовком «В Україні знесли суперечливу статую». У статті було описано про голодомор, як трагічну частину української історії, а також згадано жахливі злочини комуністичної влади, зокрема таких лідерів як Ленін, Сталін та Петровський. Пам'ятники даних постатей було пошкоджено чи знесено [22].

«В Україні заборонили «комуністичну та нацистську пропаганду»», - під таким заголовком розміщена стаття видання DW. Вони акцентують свою увагу на прийнятих законах, забороні комуністичної символіки та покараннях за порушення відповідних нововведень. Окрім того, у матеріалах згадується про критику з боку російських законодавців, у яких викликало обурення ототожнення комуністичних символів до нацистських та визнання національними героями діячів ОУН та УПА [26].

ОБСЄ також не залишили без уваги процес декомунізації в Україні. У своєму коментарі, представник ОБСЄ висловлює невдоволення щодо впроваджених законів, адже вона вважає, що таким чином існує загроза свободі слова в Україні. «ЗМІ є життєво важливим елементом здорової демократії, і їхню роль слід поважати завжди», — сказала Міятович. «Спірну інформацію та

потенційно проблемні висловлювання не потрібно забороняти, навпаки, це потрібно вирішувати через відкриту дискусію» [23].

Правозахисна група Amnesty International розкритикували рішення київського суду про заборону національної комуністичної партії, трактуючи дані дії як «грубе порушення свободи слова» і закликала негайно скасувати дане рішення [87].

На своїй платформі The Washington Post проводить дискусію щодо впровадження заходів для початку процесу декомунізації в Україні. З однієї сторони висвітлені думки на рахунок позитивного значення декомунізації та важливості даного процесу у шляху до розвитку демократичного суспільства. У той же час згадується і про коментарі людей, котрі негативно налаштовані проти даних нововведень та не згодні змінювати ставлення до історичних постатей комуністичного режиму. Окрім того, проведений аналіз процесу декомунізації в Україні та в інших країнах пострадянського простору, зокрема Польщі та країнах Балтики. [19].

Радіо Свобода Європа на прикладі міста Дніпропетровська (оновлена назва Дніпро) описує процес здійснення перейменування вулиць, заводів, скверів та площ у місті. Окрім того, висвітлені проблеми щодо прийняття рішень на рахунок нових назв вулиць, необхідності врахування громадської думки та процесу прийняття нових назв. Також частково висвітлено реакцію російської влади на прийняті закони України щодо декомунізації та зазначено їхнє негативне ставлення. Проте в цілому, описано причини і необхідність процесу декомунізації в Україні [24].

Видання Los Angeles Times, згадуючи про рішення влади щодо проведення декомунізації в Україні називає його неоднозначним та невчасним. У матеріалі згадуються побоювання щодо наслідків введення даних законів, оскільки у великої частини України, а саме російськомовного сходу може виникнути ностальгія за Радянським Союзом, а також дане рішення може слугувати чудовим підґрунтям для формування нових пропагандистських роликів у Кремлі, підтверджуючи тим самим що столиця України кишить ультраправими

націоналістами. У той же час описується і інша сторона медалі – відкриття архівів з засекреченими документами злочинної комуністичної діяльності, та вказано, що десовєтизація має стати одним із пріоритетів формування національної безпеки [18].

Враховуючи все вище зазначене, можемо спостерігати тенденцію щодо суперечливого ставлення іноземних засобів інформації на рахунок впровадження заходів декомунізації на території України. Більша частина медіа, проаналізувавши окремі факти, висловила власні побоювання та окреслила можливі ризики щодо подальшого впливу даного процесу на українське суспільство. В теперішньому стані, Україна обрала правильний напрям розвитку, а прийняте рішення щодо впровадження заходів декомунізації лише сприяло нарощенню темпів трансформації.

У своїх матеріалах багато закордонних ЗМІ наголошували на тому, що декомунізація є складним процесом, і не всі українці підтримують його. Наприклад, у статті видання BBC про зняття з екранів радянських фільмів зазначалося, що деякі українці були проти таких заходів, вважаючи їх порушенням свободи слова та прав на культурне спадщину. Однак, за словами представників влади, декомунізація є важливим етапом на шляху України до демократії та зміцнення національної самосвідомості. Деякі критики звинуватили українську владу у використанні декомунізації як політичного інструменту для просування певної ідеології чи порядку денного. Інші стверджували, що процес був надто агресивним і призвів до стирання важливих аспектів історії України.

Незважаючи на ці суперечки, декомунізація залишається важливою проблемою в Україні, і її висвітлення в міжнародних ЗМІ допомогло підвищити обізнаність про поточні зусилля країни протистояти своєму радянському минулому. Оскільки Україна продовжує рухатися вперед, буде важливо забезпечити, щоб процес декомунізації здійснювався прозорим і справедливим способом, і щоб багата і складна історія країни не була втрачена в процесі.

Загалом, висвітлення декомунізації в Україні через міжнародні засоби масової інформації відіграло важливу роль у підвищенні обізнаності про процес та його значення. Висвітлення допомогло висвітлити історичні та культурні наслідки декомунізації, а також політичні та соціальні наслідки процесу, допомогло пролити світло на виклики, з якими стикається Україна, яка продовжує боротися зі своїм радянським минулим. Висвітлення підкреслювало необхідність прозорості та підзвітності процесу декомунізації, а також важливість збереження багатої культурної спадщини України.

Крім того, висвітлення декомунізації в Україні в міжнародних ЗМІ допомогло сформувати світову громадську думку про країну та її політичний ландшафт. Оскільки світ спостерігає за прогресом України, допомогло позиціонувати країну як маяк демократичних змін і модель для інших країн, які борються з подібними проблемами.

2.3. Наративи російської пропаганди щодо декомунізації та механізми протидії зі сторони української наукової спільноти

Починаючи з 2014–2015 років, в інформаційному полі російських мас медіа постійно повторюють про русофобію та руйнування спільної історичної спадщини, котрі призначені для внутрішньої та зовнішньої аудиторії. Для російських суспільно-політичного формування є чужорідною концепція щодо формування окремої від загальноприйнятої, єдиної національної історичної політики. Декомунізація та дерусифікація трактується російськими пропагандистами як русофобія та привід для підтримки «народних республік» в

Донецькій та Луганських областях. Створення наративів для виправдання незаконної анексії українських територій стають приводом для маніпуляції історичними фактами зі сторони рф. Використання «періодів ратної слави» у вигляді Російської імперії та СРСР формує умови для ведення гібридної війни проти нашої країни, котра завжди була головною складовою імперських планів щодо подальшого просування на європейській суспільно-політичній арені.

Російська пропаганда виступає проти політики декомунізації, яка передбачає видалення символіки, пам'яток та інших речей, пов'язаних з комунізмом, з громадських місць, а також заборону поширення комуністичної ідеології. Вона використовує вигідну для себе як політичну, так історичну аргументацію[66, с. 55-58].

Наративи про «велич Радянського Союзу» зустрічаються як в заголовках російських ЗМІ, так і присутні в соціальних мережах. Це може возводитися до абсурду, в якому радянська дійсність виступає ідеалістичною картиною про «мудрих» партійних керівників та небувалі досягнення в усіх сферах життєдіяльності[66, с. 13-14]. При цьому мінімальна критика чи об'єктивна точка зору щодо СРСР як відсталого країни третього світу з небувалим ядерним потенціалом для західного суспільства, зустрічається з критикою у «фальсифікації зі сторони заходу» та «поступове перетворення історії у цілковитий фарс». Все це має на меті возвеличити радянську тоталітарну систему до абсолюту, що є характерними для часів пізнього сталінізму[66, с. 18-20].

Першим наративом, який виник у вітчизняному інформаційному просторі та був безпосередньо пов'язаний з радянською спадщиною, стало питання про доцільність передачу Україні півострову Крим в честь 300-річчя возз'єднання України та росії навесні 1954 року. Хоча заяви російських політичних осіб про «незаконність» і «трагічність рішення» Хрущова щодо передачі Криму лунали починаючи з 1990-х років, лише в березні 2014 року подібні «нарікання» знову стали актуальними щодо «повернення історичної справедливості». Крим був вкрадений у рф в результаті розпаду СРСР, котрий був оформлений у

Біловежській пуші 8 грудня 1991 р. створенням СНД. Насправді ж, для рф було важливо зберегти за собою місто Севастополь, яке виступало однією із важливих баз Чорноморського флоту[66,с. 22-24]. Хоча Україна і намагалась дипломатично вирішити це питання, однак російська сторона вважала за необхідне гальмувати переговори задля отримання більшої вигоди та розширення свого впливу в Чорноморському регіоні через свою військову присутність. Задля виправдання анексії законної території України, рф використовувала наратив про «київську хунту» і «злочинну бандерівську владу у Києві». Для цього «визволителі» мали захисти «простих жителів Криму» від переслідувань і репресій проти «російськомовної більшості регіону». Пропагандисти також використовували історичний наратив про приналежність Криму, при цьому відверто ігноруючи чи відверто применшуючи роль кримських татар) в формуванні історичного фону півострова[66, с. 35-37].

Подібна ситуація склалась з Донбасом, котрий «увійшов» до складу України в середині 1920-х років з «несправедливим переділом територій» та «врахування етнічних кордонів» [65]. Після 1991 року, деякі представники українофобського руху як Олесь Бузина, натякали на «російську складову» в південно-східних регіонах. І хоча згідно з переписами 1989 р. та 2001 р. більшість жителів ідентифікували себе як українцями за національністю, для російських радикалів та політичних діячів це стало як приводом для перетворення регіону на зону постійного соціально-політичного напруження за сприяння російських спецслужб. Факт про належність Донбасу до т.з. «руського мира» став головним не тільки для політиків, але й для пересічних користувачів російського сегменту соціальних мереж по типу «Вконтакте». З індустріальним сходом нашої країни пов'язаний ще одну тезу про «особливий статус регіону, який визнав після перевороту на Майдані свою приналежність до росії» [66,с. 38-40].

Задля отримання широкої підтримки своїх неоімперських ідей серед пересічних громадян, в російському інформаційному полі використовували наратив пов'язаний з темою «героїчного минулого», яке «київська хунта» намагається прибрати з публічного поля заради «невдомих чи відверто ворогів

народу, котрі лише руйнували здобутки диктатури пролетаріату». Такі вислови пересічний росіянин використовує задля критики демонтажу пам'ятників комуністичним діячам в символічному просторі українських міст та повернення історичних назв місцевим топонімам. Адже все це є частиною «радянського буття», яке сучасна влада стирає задля своїх «євроамбіцій», і «руйнуванням» сформованого обліку населеного пункту[66, с. 44-50].

Найбільш абсурдним наративом, пов'язаний з постмайданним періодом, зі сторони російського інформаційного поля став культ Тараса Шевченка як видатного українського діяча. На думку українофоба Олекси Бузини, саме Сталін перетворив «провінційного» поета на «символічну постать для української культури», яку незаконно привласнила українська влада після проголошення незалежності. Особа Шевченка у вітчизняному культурному просторі було доведено до абсурду, який закладається в «простому перефарбуванні його в синьо-жовті кольори» [66, с. 66-67].

Часто в інформаційному просторі виникає твердження про те, що декомунізація є "реваншем" щодо «опозиційних» (проросійських) сил та їх прихильників, і це призводить до «масштабних» переслідування та обмеження свободи слова. Він «безпосередньо» пов'язаний з твердженням, що декомунізація є частиною загальної політичної акції, котра намагається відокремити українську культуру від її російських коренів[66, с. 68-70].

Ще одним стратегічним напрямом для пропаганди концепції «руського мира» став наратив про «значний внесок у перемогу над нацизмом», про який стали забувати у західному світі та Україні. Кількість інформаційних приводів щодо свята «великої перемоги над фашистським загарбниками» та «заборону символів у вигляді георгіївських стрічок» є одним із «принизливих для українського народу» заходів, пов'язаних з перетворенням нашої країни на «культурний придаток західного світу». Знову ж таки, Бузина робить заяву, яка співпадає з промовами апологетів «руського мира», про «тотальне забуття про Велику вітчизняну війну за допомогою циркулярів із Вашингтонам» та «обпльовуванні протягом 20 років пам'яті Великої Перемоги». До інших «гріхів»

також відносять вилучення із обігу терміну «Велика вітчизняна війна», зміна освітньої програми, переніс та святкування 8 травня Дня примирення та пам'яті. Як наслідок, у простого народу формують «амнезію» щодо такої «надважливої події», котра повинна викликати небувалу «гордість» за «подвиги предків» [68, с. 34-35].

Окрім заборони носити георгіївську стрічку як «символ великої перемоги», в російських мас медіа активно обговорювали заборону щодо проведення тематичного заходу «спасибо деду за победу». Адже «пересічний народ» і досі зберігає фотокартки зі своїми родичами, що пройшли поля німецько-радянської війни, з перев'язаними «георгіївськими» стрічками. Напередодні 9 травня 2018 року в пабліку Facebook, пов'язаного з «Безсмертним полком», з'явився допис про вихід на вулиці українських міст «великої кількості адекватних людей» задля опору «псевдоісторичної пам'яті, нав'язаної українською владою». В ньому також висувається данні, що на цю акцію прийшло близько 500 тис. людей. В російськомовному сегменті соціальних мереж трапляються згадки про «випадок» 9 травня 2016 року, коли на алеї Слави в Києві «бандерівці влаштували для учасників пам'ятної ходи т.з. коридор ганьби». Під час процесії, «радикальні націоналісти» зривали з «простих громадян» «символи перемоги» та не цурались «грубого ставлення щодо дітей та інвалідів, які мали у себе на грудях георгіївську стрічку» [66, с. 71-73].

Подібні меседжі пропагандистського характеру не могли звернути увагу українських дослідників, котрі висловлюють свою професійну думку щодо подібних тверджень. Це є відповіддю на подолання міфів, котрі були сформовані ще радянські часи та були модифіковані російською інформаційною машиною задля формування російського впливу на території країн-учасниць СНД. Україні відведена роль полігона для відпрацювання гібридних акцій щодо повного розчинення національної ідентичності у великоімперській. Адже для системи, в якій існує рф, важливо застосовувати концепцію «єдиного, радянського народу» задля утвердження себе на геополітичній арені.

З початком гібридного вторгнення зі сторони рф, навесні 2014 року силами провідних наукових кіл був сформований проект «ЛІКБЕЗ. Історичний фронт», котрий займається популяризацією вітчизняної історії за рахунок коштів громадськості в умовах інформаційної війни[90]. Ще одним важливим інтернет ресурсом, спрямованого на популяризації історії, став заснований в 2010 році «Історична правда» журналістом Вахтангом Кіпіані як дочірній підрозділ одного із найбільших мережевих медіа – «Українська правда» [95]. Важливим у функціонуванні подібних медіа є те, що автори намагаються донести до пересічних мас щодо шкідливості таких ілюзій переважно в науково-популярній формі. Адже слід розуміти той факт, що російське-українське протистояння точиться не тільки в зоні бойових дій, але й повторює спроби щодо використання протиріччя в культурній сфері[90].

Розділ 3. Трансформація політики декомунізації до деколонізації та дерусифікації в умовах повномасштабного вторгнення в Україну

3.1. Сутність деколонізації як суспільно-політичного явища та її вплив на культурну складову

Станом на сьогоднішній день, деколонізація як явище не втратило своєї актуальності. Навпаки, у вік інформаційних технологій та загальної глобалізації з'являються терміни, котрі взаємопов'язані та доповнюють теоретично-методологічні підходи в умовах нової форми всесвітнього протистояння –

гібридної війни. Деколонізація тісно пов'язаний з такими термінами як «медіаімперіалізм», «електронний колоніалізм», «самовизначення» та іншими[33].

В науковій сфері існує декілька типів визначення терміну «деколонізація». Дослідження цієї теми дає різноманітні трактування, котрі в свою чергу допомагають сформуванню загальної точки зору.

Німецький професор Ян Янсен в своїй праці «Деколонізація: коротка історія» зазначає, що деколонізація – це подія, котра означає повний розпад імперії та зникнення її з політичної карти. Після здобуття колишнім та підпорядкованим іноземної адміністрації територіям, відбувається перегляд і виключення з ужитку типових політичних заходів щодо закріплення впливу білої меншин на чорношкірою більшістю як дискримінація та сегрегація, закріплених в нормативно-правовому полі. Автор не забуває наголосити на те, що це різносторонній процес, котрий охоплює окремо взяті з території чи державу в час, коли вона позбулась загарбницького, іноземного впливу. При цьому політична незалежність не обов'язково означає повне звільнення незалежних державних утворень від комплексу «непоцінності», котрий зберігає свій вплив в усіх сферах життєдіяльності[61].

В свою чергу, Едвард Саїд наголошує на тому, що деколонізація являє собою «складну боротьбу» за різноманітні соціально-політичні вимоги та втілюється в насильницькому та ненасильницькому спротиві. Адже колоніальна політика була тісно пов'язана з процесом деколонізації. Влада, назначена метрополією, зазвичай забороняли будь-яку форму національної свободи та самовизначення. Це призводило до того, що в колоніях розвивалися рухи за вільність і національну незалежність[81].

Колоніальна політика завжди ґрунтувалась на насадженні свого впливу на рівновіддалених від метрополій територій. Це характеризувалось заміною національної складової на чужоземну, окупаційну. Іноземна соціально-культурна показує себе як єдина та цивілізаційна, що надає перевагу над місцевим населенням. Колонізатори враховують матеріально-ресурсна базу та дешева

робочу силу. А щодо до розбіжностей в соціальному житті, котрі передували приходу європейських загарбників, в більшості випадків їх використовували для закріплення свого панування[81].

«Цивілізаційна» політика, яку проводять представники метрополії, може призвести до початку формування національно-визвольних рухів. Інструменти, котрі мали на меті повністю стерти ідентичність корінних народів поступово еволюціонували до інструменту боротьби не тільки за ідею самостійності, але й за відродження своєї національної доколоніальної складової. Таким чином, на противагу колоніальним порядкам формується місцевий націоналізм, котрий будується на основі «вільних, демократичних цінностей» [81].

Довгоочікуване визволення може приносити не тільки свободу та можливості для розвитку країни, але й до розкриття багатьох проблем постколоніальних державних утворень. До них можна віднести територіальні суперечки, невідповідність адміністративних кордонів з межами компактного проживання певної спільноти, соціальна нерівність, релігійна нетерпимість і т.д. Подібні протиріччя в більшості випадків стають приводом для постійних конфліктів, частого із застосуванням силового варіанту[81].

На ряду із іншими сферами життя загарбаних територій, культура являється одним із важливим колонізаторським фактором для закріплення свого панування. Для іноземців важливим є показ себе як високоінтелектуальну особу на фоні безграмотних та відсталих тубільців. Так репрезентацію колоніальної експансії зустрічається в таких класичних творах як «Серце пітьми» Джозефа Конрада. В ній головною темою була ідея про принесення «світла» «темним народам» незважаючи на застосування сили. Насамперед твір наголошує, що цей глибинний для західного обивателя, стан народної маси в одного дня може досягнути свою автономність від «білих хазяїв» та поверне собі те, що було привілеєм білих європейців над кольоровими народностями[81]. Для постколоніальної системи характерна направленість їхнього культурного пласту на диспутування та протиставлення себе західної культури. Декотрі країни як Іран, конкретно вказують на те що західний світ – це злий та небезпечний ворог,

що несе за собою горе та руйнування. Більшість постколоніальних авторів у своїх роботах намагаються використовувати західні культурні надбання щодо аргументації права на існування на культурний дискурс між «тубільною» і західною культурою. Автори країн, що розвивається бере за основу у своїх працях травматичний досвід колонізації, який буде переосмислений задля недопущення подібного в майбутньому. Таким чином, європеїдні «господарі» отримали неочікуваних опонентів, здатні втрутитися в науковий і політичний дискурс[79].

Культурна деколонізація – це процес звільнення від імперських та колоніальних впливів на культуру та ідентичність окремих націй чи груп населення. Це відбувається через збереження та розвиток власної культури, розуміння та прийняття інших культурних традицій, повернення втрачених культурних елементів та відмову від імпозиції інших культурних норм. Цей процес є важливою складовою боротьби за відновлення рівноправності та відмови від гноблення, яке було властивим імперіалістичним режимам[9].

Культурна деколонізація дуже тісно пов'язана з такими процесами, як:

1. Повернення до традиційних культурних цінностей та практик, що обходяться без колоніального впливу, наприклад, повернення до мов національних менших спільнот.
2. Пропагування історій та культурних внесків, які раніше були забуті або ігноровані від колонізації, наприклад, збільшення уваги до злочинів, які вчинили колонізатори проти місцевих народів.
3. Розвиток власних наукових, технологічних та літературних досягнень, що не залежать від колоніального впливу.
4. Відмова від колоніального мислення в управлінні країнами, які раніше були залежними від західного світу. Наприклад, запровадження механізмів самоврядування для місцевих жителів.
5. Розвиток спеціальної освіти, яка допомагає пересічним людям зрозуміти наслідки колоніалізму та його вплив на суспільство.

Культурний аспект деколонізації тотожне поняттю «самовизначення». Воно сконцентроване на самостійному розвитку з мінімальним допущенням тих іноземних впливів, які можуть нести шкоду чи руйнації основним сферам життєдіяльності конкретного суспільства, до яких також відносять і культуру[].

Основними характеристиками самовизначення в духовно-культурному аспекті являються:

1. Свідомість своєї культурної ідентичності: особистий ідентифікатор, що сформований на підставі культурного середовища; переконання і норми, що вони прийняли ; історії та традиції.
2. Розуміння культурної різноманітності: усвідомлення того, що існують різні культури з різними цінностями, переконаннями і традиціями.
3. Прагнення до взаємодії із іншими культурами: бажання вчитися від інших культур та поділитися своєю власною культурою з іншими.
4. Розвиток міжкультурної компетентності: уміння спілкуватись та працювати з представниками інших культур, ураховуючи їх цінності, норми і традиції.
5. Розуміння соціальних проблем і прагнення до їх вирішення: усвідомлення того, що соціальні проблеми часто є наслідком культурних розбіжностей та потребують співпраці між різними культурами для їх вирішення.

В розвинутому постіндустріальному світі, країни третього світу вважаються т.з. периферією світової економічної системи, котрим відведена роль арени по нагромадженню доходів транснаціональних гігантів та тримання периферії у стані постійної залежності від західного світу[32]. Форма деколонізації різниться від внутрішньої суспільно-політичної ситуації у визначеній країні, які характеризуються трьома взаємовиключними аспектами :

- колоніальна влада, що складається з європеїдних представників у своїй більшості та лояльні до чинної влади репрезентанти кольорової меншості.
- ситуація в колонії, яка формує привабливі умови для подальшого насаджування західного впливу на завойованих територіях
- міжнародна обстановка, котра може сприяти подальшій експансії, розвитку економічної складової та набуття політичного впливу конкретної метрополії на глобальному рівні

Дискусія щодо переосмислення колоніальної культури супроводжувались не тільки поверненням до давно забутих традицій, але й боротьбою між різноманітними суспільно-політичними групами за панівну роль в державотворчому процесі. Для них характерно маніпуляції, формування ідеологічно стереотипів та цивілізаційно-наукова апропріація. Саме в сфері знань та культури активно використовуються ті інтерпретації, що вигідні для політичних ігр між елітами[13].

Незважаючи на різноманітні композиційні відмінності, результати незалежності створює різноманітні постколоніальні проблеми. До них слід відносити бідність, нерівність, зовнішні борги, панування іноземного капіталу та засилля іноземної культурної апропріації. Це вказує на те, що наслідки можуть нести серйозні випробування для незалежної держави може стати підпорядкування під орбіту впливу супердержав: в другій половині ХХ ст. – США та СРСР. Останній на даний момент, повністю заміщена Китаєм та рф[72].

Після завершення Другої світової війни, політична карта світу почала змінюватися небаченими обертами. Холодна війна розділила світ на двополярний світ на чолі з СРСР та США. Колоніальні імперії, сформовані протягом ХІХ-початку ХХ ст. на територіях Азії та Африки, руйнувались в перші післявоєнні роки. Найбільше територіальні надбання отримали Велика Британія та Франція, однак свій вклад в колоніальний переділ світу внесли

Бельгія, Португалія, Іспанія, Німеччина, Італія, США та Росія. У випадку з Німеччиною та Італією, то їх заморські території відійшли протягом міжвоєнного періоду 1918-1939 р.р. до Великої Британії та Франції. Порівнюючи колоніальний досвід західних країн, Росія в своїх різних ітераціях та США показували схему протистояння між домінантом «західного світу» та протидії «імперіалізму». Ці глобальні суспільно-політичні процеси почали використовуватися в часи «холодної війни» і проявили себе в багаточисленних військових конфліктах, що відбувались після 1945 р[70].

Розпад британської та французької колоніальних імперій в 1950-х – початку 1960-х років став точкою відліку для формування «культурного імперіалізму». Це явище хронологічно пересіклось з прогресом в галузі розповсюдження інформації у вигляді телебачення, появи електронних обчислювальних машин та штучних супутників комунікації [32]. Подібні нововведення та політична ситуація дозволила західному світу поширювати свої ідеї та цінності у відносно віддалені частини світу. Проте до уваги не брались особливості організації та локальних властивостей розподілу інформаційних потоків. Починаючи з кінця 1980-х – початку 1990-х років, з'явилося відома нині концепція глобалізму, котра означає характеризується багаторівневою взаємодією. Інтернаціональне та локальне, котре виникає внаслідок протистоянь, стає закономірною часткою для формування глобальних процесів[33].

Окрім цього варто зазначити, що з поширенням засобів масової інформації, суспільствам третього світу відносно важко протистояти західному впливу, який підготовлений для швидкого забезпечення потреб і вражень для споживача. ЗМІ сьогодні надають продукт, аніж повільно засвоювані культурні процеси. Подібні тенденції стали актуальними завдяки уведення західними інтелектуальними колами терміна «медіаімперіалізм», котрий являється однією із складових частин культурного імперіалізму[90].

Медіаімперіалізм - це процес концентрації медіа-компаній та їх контролю над інформаційним простором. Це явище виникає внаслідок зростання кількості

медіа-компаній, що входять до складу одного власника, а також збільшення їх впливу на інформаційний ринок.

Позначення медіаімперіалізму як напрямку неоколоніальної культурної політики стало твердженням двох примітних представників Франкфуртської школи соціальної філософії Т. Адорно та М. Хоркхаймер. Саме вони висунули його визначення як сегмент культурної політики, який реалізується засобами масової інформації, зазвичай відповідає інтересам державного апарату чи окремими бізнес колами. Подібне явище стало найбільш характерним для США, де після скандалу з прослуховуваннями в готелі «Уотергейт» почали з'являтися теорії щодо зв'язків між органами владами та засобами масової інформації. Все це допомагає створити медіапродукт, котрий зміг би задовільнити пересічного споживача та міг би зосередити його увагу на нього протягом певного періоду[72].

В XXI столітті медіаімперіалізм став синонімом до терміну «електронний колонізм». Електронний колоніалізм - це термін, який використовується для опису сучасної економічної ситуації, де розвинуті країни використовують технології та інформаційні ресурси, щоб утримувати контроль над економікою менш розвинених країн. Електронний колоніалізм виникає тоді, коли країни з високорозвиненою економікою використовують свій технологічний потенціал та інформаційні ресурси, щоб забезпечити собі переваги в умовах глобалізації економіки. Це може включати в себе монополію на технології, витягування вигод з інтелектуальної власності, електронну торгівлю та інтернет-маркетинг. Такий стан справ може призвести до того, що менш розвинені країни стають залежними від розвинених країн, що забезпечують їм доступ до технологій та інформаційних ресурсів, які є необхідними для економічного розвитку. Крім того, електронний колоніалізм може призвести до експлуатації ресурсів менш розвинених країн, несправедливого розподілу прибутків та збільшення нерівності в світі[89].

Останній являє собою новітнє трактування колоніалізму, однак ґрунтується на необмеженій ресурсній базі у вигляді інформаційних потоків. Інформаційна

база потребує велику кількість інструментів для оброблення обсягу наданої інформації завдяки програмній базі та новітньому обладнанню. Саме це і формує ті цінності і знання, які сприяють формуванню самоідентичності як окремої особи, так і дає уявлення про конкретну державу[33].

Зрозуміло, що синергія між окремими сферами виробництва обладнання, провайдерами контенту, та програмами, телекорпораціями тощо забезпечує панування на ринку декількох великих корпорацій, так щоб розповсюдження глобалізації до американізації модифікувало силу корпоративного, а не національного контролю над медіа.

У той час як модернізація передбачає глобальне розповсюдження ідеології (західний капіталізм), глобалізація з іншого боку описує також маркетингові мережеві технології споживання, через які продукти розповсюджують, хоча це не означає, що глобальні медіапродукти розповсюджують конкретну ідеологію. Іншими словами культурна глобалізація – це ідеологічний інструмент з одного боку, з іншого – це маркетинговий інструмент, що спирається на закони ринку[34].

Подібні процесами західні інтелектуали характеризували вплив американської політики на політичний стан Близького Сходу[81]. В порівнянні з класичним англо-французьким чи сучасним американським медійними досвідом колоніалізму, російський імперіалізм має певні відмінності від них[64].

Російський імперіалізм – це поняття, яке використовується для опису експансійної політики росії на міжнародній арені, яка відповідно до критиків є спрямована на відновлення впливу та контролю над регіонами, які колись були частотою Російської імперії або СРСР. Російський імперіалізм має свої корені в імперській історії росії, коли вона колонізувала та підпорядковувала собі різні території на сході, заході та півдні. Ідеологія імперіалізму активно використовується російською владою з метою легітимації своєї зовнішньої та внутрішньої політики, включаючи анексію Криму, втручання у справи України та інших сусідніх держав, а також політику відносно російськомовних меншин за кордоном. Російський імперіалізм часто суперечить принципам демократії,

прав людини та міжнародного права. Міжнародна спільнота часто використовує термін "російський імперіалізм" для опису дій росії протягом 2014-2022 р.р. , таких як: анексія Криму, підтримка сепаратистських сил на сході України, втручання в конфлікт в Сирії, інтервенція в Казахстан та повномасштабне вторгнення до України. Для світової спільноти вони вважаються незаконними та порушенням міжнародного права. А для рф подібні акції є можливістю «втримання» свого геополітичного впливу[64].

Протягом свого історичного процесу, росія намагалася показати себе як серйозного конкурента західного світу. Однак маючи відставання в економічній, соціальній і технологічній сфері, російський імперіалізм зміг позиціонувати себе на геополітичній арені як обширна ресурсна база із низькою собівартістю. При цьому російський культурний розвиток ґрунтується на принципах «старшого брата» та несла свій ідейний світогляд на завойовані землі, повністю знищуючи місцеву культуру. Якщо для Великої Британії, Франції, Іспанії, Португалії колонія являють в собі ресурсний придаток задля активного збагачення, то для росії захоплені території це гарантії ефемерної безпеки та стабільності. Як показала практика військових протистоянь в період 1992-2022 р.р., для росії безпечними території є ті, що були перетворені на занедбану пустку внаслідок бойових дій та мають російську військову присутність для захисту своєї квазінезалежності. Ці землі фактично входять до складу рф, однак в самій росії вважаються зонами для контролю над іншими державами[64].

Ідеологія «русского мира» завжди була залежна від ментальних особливостей глибинного народу, сформованих ще з часів Русі та монгольської орди. Це позначається терплячістю, рабське поклоніння перед владою, культ особистості (царя, імператора, генерального секретаря, президента) та тотальна неповага до індивіда. Окрім тотальної залежності всередині країни, важливим є повага до ординського деспотизму серед «малих народів». Якщо інші не погоджуються з концепцією «сильної руки» чи «старшого брата», водночас перетворюються на ворогів для «російської ідентичності»[64].

В українському медійному просторі, поняття "російський імперіалізм" та «русский мир» активно використовується для опису політики Кремля щодо України. Зокрема, мас-медіа нерідко висвітлюють підтримку Росією сепаратистських рухів на Донбасі, порушення міжнародного права під час анексії Криму та використання військової сили проти України. Деякі українські ЗМІ використовують поняття "русский мир" для опису політики Росії загалом, наголошуючи на небезпеці, яку ця політика становить для національної безпеки та суверенітету України. Однак, існують різні погляди та думки щодо використання цього терміну, в залежності від журналіста чи редактора[64].

В 2022 році під впливом повномасштабного російського вторгнення на територію України, термін «російський імперіалізм» трансформувалася на більш простий у розумінні – «рашизм». Рашизмом позначають поєднання російської імперської ідеї; тоталітарних форм комунізму, більш відомому як сталінізм та політичного православ'я[64].

3.2. Дерусифікація як частина деколонізаційної політики в Україні

Вивчення процесу декомунізації з історичного погляду демонструє ту ситуативність, яка була присутня у владних структурах в цьому питанні. Такі рішення приймалися принаймні три рази у вітчизняній культурній політиці: в 1992, 2001, 2007 роках[80]. Подібні детективи щодо викорінення радянської спадщини у вигляді монументально-архітектурних форм і топонімічних назв в урбаністичному просторі мали скоріше декларативний характер і не мали якихось серйозних нормативно-правових механізмів. Відповідальність за проведення подібних заходів надавалося Кабінету міністрів України та органам виконавчої влади на місцях, що не сприяло їх реального виконання на практиці. Протягом всієї сучасної політичної історії України проведення декомунізації, деколонізації та дерусифікації стало проблемою, котра потребує серйозних

заходів як зі сторони наукової спільноти, так і зі сторони владних структур та громадськості. Прийняття пакету «декомунізаційних законів» від 9 квітня 2015 року систематизують досвід Західної України в 1990-х та 2000-х, однак не враховують прив'язаності до «опозиційної та нейтральної» російської культури. Навіть з урахуванням того, що Ломоносова, Лермонтова, Пушкіна, Тургенєва, Суворова, Кутузова, Чернишевського, Толстого та інших активно використовувались в радянській пропаганді як «видатних діячів минулого», котрі показували перевагу російської великодержавної культури над національною[66]. Навіть російські діячі, що мають українське походження, є доволі суперечливими особистостями, котрі внесли вклад в загальну імперську культуру. Російська пропаганда не цурається використовувати цих діячів задля гібридної війни. Саме тому в часи повномасштабної війни з росією важливою є акти протидії гібридній агресії, яка відбувається не тільки на військово-політичному, але й на культурному фронті [71].

Політика декомунізації почалася ще на початку 1990-х р., однак офіційна законодавча база щодо подальшого викорінення чи переосмислення радянської спадщини в Україні було офіційно розроблено та прийнято лише після початку гібридної російської агресії в Криму та Сході України. Ці регіони, починаючи з 1990-х р. слугували противагою на фоні західних областей з різницею в тому, що східні області сприймали спадщину радянської дійсності за частину своєї історичної ідентичності. При цьому політичними силами та громадськістю цих регіонів ігнорувались факти того що території Донецької та Луганської областей почали формувати свою індустріальну ідентичність ще в кінці XVIII-початку XIX ст[71;80]. Деякі міста були створені уже в радянські часи як супутники промислових об'єктів у вигляді шахт і заводів, і тому вони не охоче сприймали національну політику аргументуючи її тим, що ця спадщина є спільною і пропагує «дружбу народів». Хоч декомунізація та війна на Донбасі внесли деякі корективи в суспільне життя регіонів, однак в топоніміці все ще зберігались найменування, котрі були пов'язані з російським історико-культурному

простором. Подібна ситуація спостерігалась не тільки на сході і півдні, але й по всій Україні (окрім ОРДЛО та тимчасового окупованого АР Крим)[71;80].

На ряду з декомунізацією, відбувся перегляд російсько-українських відносин. Однак подібне, як і у випадку з іншими заходами щодо формування національної історико-культурної політики, це несло половинчастий та вибірковий характер проведення. Політика дерусифікації значно поступалась декомунізації у суспільно-політичному дискурсі і не стояла на порядку денному. Іноді, дерусифікаційні заходи стосувались повернення місцевим топонімам історичних назв або ж очищення від русизмів[68]. Переважна більшість перейменувань назв, пов'язаних з російською складовою, проходила в західних областях та Києві. Так в столичному регіоні, спроби перейменування топонімів площа Льва Толстого та Московського проспекту викликали буремні дискусійні суперечки з рядом т.з. «опозиційних» політиків[68]. Однак, подібні настрої побутували серед більшості населення, які керувались принципом «невинуватості» представників російського культурного простору щодо українського питання[68;71].

Починаючи з березня 2022 року, в суспільстві набула рис думка щодо заміщення російської складової в культурно-освітньому просторі. В рекомендаціях до створення навчальних програм за 2022/2023 навчальний рік, наполягають на інтегруванні в історію України всесвітньої історії та громадської освіти в рамках єдиної програми для учнів 5-6 класу[9]. Важливість предметів, інтегрованих курсів громадянської та історичної освіти в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України посилюється потребою зміцнення національної ідентичності, плекання патріотизму, формування ключових громадянських компетентностей і навичок. Для створення навчально-виховних планів для 7-11 класів загальноосвітньої школи, вчителям важливо формувати в української учнівської молоді патріотизму, усвідомлення загальнолюдських цінностей та несприйняття імперської і шовіністичної ідеології[9]. Однак освітяни не повинні повторювати маніпуляційні заходи, що притаманні

російській пропаганді щодо тверджень про виправдання геноциду всієї української складової [9;71].

У зв'язку з цим, актуальними під час навчання історії є теми, присвячені українському націєтворенню та ствердженню українських національних демократичних цінностей; історії боротьби за українську державність та протистояння імперській колоніальній політиці Московії-Росії, вивчення тенденцій розвитку української культури, усвідомлення значення історичної пам'яті для формування та розвитку демократичного суспільства тощо. Важливими для вивчення стали історичні періоди існування ВКЛ, Речі Посполитої, вивчення питання радянського тоталітаризму як імперської моделі державотворення[9]. В навчальних планах слід виділяти в окремий пункт історії наших західних сусідів як Польща і Словаччина в контексті взаємозв'язків. Також варто приділяти увагу більш сучасним подіям української історії як Революція Гідності та російсько-українська війна[9]. У закладах вищої освіти також наполягають на важливості розширення предметів, котрі допоможуть сформуванню. Важливим заходом для загального розвитку виступили розширення кількості аудиторних годин щодо проведення лекцій з навчальної дисципліни «Історія України» та дотичних до неї наук[9;71].

Повномасштабне вторгнення також вплинуло на поширення інформації та ведення роботи медіа-ресурсів, з урахуванням розвитку мережі інтернет став законодавчий акт від 13 грудня 2022 року про медіа. Цей закон окрім представлення оновленої тематичної термінології, присутні координація з європейськими нормативно-правовими пактами по темі роботи медійних ресурсів. Цей закон являється повноцінним зібранням всього нормативних актів, що були пов'язані з поширенням інформації та її порядок висвітлення. При створенні нового нормативно-правового акту щодо вітчизняного інформаційного простору було враховано пакет «декомунізаційних» законів, тимчасової окупації на південному сході, шкоди аудіовізуальних медіа держави-агресора чи окремих осіб, що становлять загрозу національній безпеці України[7]. В перспективі, цей законодавчий документ дозволить відмежуватися від токсичного впливу

російського інформаційного простору та допоможе оновити нормативно-правову базу щодо вітчизняної медійної сфери[7].

Найпершою, хвиля деколонізації дісталась до урбаністичного простору. Як і у випадку з першою хвилею декомунізації, то подібні рішення приймалися місцевими органами, котрі намагаються опиратися на думку громадськості та наукових кіл. Інформаційне наповнення для істориків, краєзнавців та окремих громад формує офіційний сайт Українського інституту національної пам'яті, котрий розглядає питання декомунізаційних і дерусифікаційних процесів[95]. Проте починаючи з квітня 2022 р., на цьому електронному ресурсі з'являються рекомендації щодо проведення демонтажу пам'ятників, пов'язаних з імперською культурою, та виділення «російських» урбанонімів. Кейс з подібною ситуацією, відзначають не тільки в Києві, Харкові, Дніпрі чи інших українських містах[68, с. 78; 71].

Найбільше пам'яток, пов'язаних з імперською історіографічною міфологією, зосереджено в Полтаві[16]. Саме з цим рядовим обласним центром, росіяни пов'язують з ще однією військовою перемогою над могутньою Шведською імперією, яку московська держава (з 1721 р.-Російська імперія) замістила на європейській арені. Місця пам'яті щодо Полтавської битви почали формуватися ще за часів правління Катерини II. В той період, українські землі увійшли до складу російської імперії, котра намагалась повністю витіснити національну складову на недавньою окуповану землю. І щоб засвідчити свою присутність, місцева адміністрація спершу встановила пам'ятний знак біля Спаської церкви в честь викупленого з шведського полону батька бургомістра Руденка [34]. Саме з нього і починається формування історико-географічної точки, що було важливо для приналежності до російської імперської культури[34]. Остаточної форми місця для історичної пам'яті набула в 1909 році, коли в честь 200-х річчя перемоги над об'єднаним шведсько-козацьким військом було сформовано музей історії Полтавської битви. Причини формування подібної установи крились в тогочасній напруженій суспільно-політичній ситуації: японська-російська війна 1903-1905 р.р. та революція 1905-1907 р.р.

[34]. Нині краєзнавці та наукові спеціалісти з УІНП активно обговорюють питання щодо подальшої музеєфікації виключно демонтованих пам'ятних об'єктів, що мають культурну цінність. Також експертна комісія наголошує що демонтаж цих пам'ятників є важливим на даний момент через надмірне підкреслення колоніального, залежного стану України, прославлення російської військової «міці» та наочне закріплення російської присутності у вітчизняній історичному просторі[16]. Адже місто Полтава прославляє не козацьку складову регіону, а чужорідну помпезну імперсько-колоніальну масу для прославлення «великої перемоги». Сам монументальний ансамбль міста нагадує типовий музей «победобесия», які поширені на території рф. Однак міська влада, на сьогоднішній день, все одно продовжує блокувати рішення щодо дерусифікації місцевих топонімів та монументальної спадщини[34;71].

Перехід від декомунізації до деколонізації та дерусифікації почався з масового «пушкінопаду». Пушкін для імперіалістів став таким же символом як Ленін для комуністів. До 24 лютого 2022 року, на території України знаходилось близько 100 постаментів російському поету, котрий відгукувався про нашу країну в своїй поемі «Полтава» [35]. Російські пропагандисти, які і в радянські та імперські часи використовують тезу про власну культуру як «переважаюча над місцевими народами». В кожному українському місті до початку повномасштабної війни є топоніми пов'язані з Львом Толстим, Федором Достоєвським, Михайла Глінки, Петром Чайковським, Івана Тургенева, Федора Тютчева, Михайла Ломоносова, Михайло Лермонтов, Костянтин Цюлковський, групи декабристів та багато інших російських історичних осіб. Всі вони були пов'язані з Україною побічно, а часто навіть сповідували українофобські настрої. Цей процес мав початися на ряду з декомунізацією ще на початку 1990-х, мінімально після початку російсько-української війни на Сході України. Лише російсько-українська війна, змусила більшу частину наших співгромадян переглянути свої погляди на присутність ареалів у вигляді пам'ятників та назв в урбаністичному просторі. Згідно з даними УІНП найбільш поширеним топонімів, присвячених радянсько-російській історичній складовій складають:

вищезгаданий Пушкін, Валерій Чкалов, Олександр Суворов, Володимир Маяковський, Максим Горький, Іван Мічурін, Валентина Терешкова, Олександр Матросов та Володимир Комаров[71].

Розміщення інформаційної бази щодо деколонізації і дерусифікації в наряду з декомунізацією, слід вважати послідовним кроком щодо проведення політики історичної пам'яті на місцях. Ще на початку проведення офіційної частини декомунізації в період 2015-2017 років зазначалось, що декомунізація буде мати поверхневий характер без перегляду російського впливу на вітчизняний суспільний простір. Адже окрім засобів масової інформації та відкритих військових дій, відкриті проросійська частина суспільства буде опиратися на радянсько-імперське надбання[71].

До повномасштабного вторгнення РФ до України, політика заміни назв, пов'язаних з російським історико-культурним простором або які являли собою зрусифікований місцевий топонім почали проводити ще в 2021 році. Першою масштабною заміною колоніальних назв можна вважати заходи проведені в ряді населених пунктів Хмельницької області. Найбільше перейменувань здійснив обласний центр, котрий в два етапи (14 липня та 20 жовтня) змінив назви близько 44 топонімам, що мали в своїй основі російське походження[42;71].

Предтечою до масових дерусифікаційно-деколонізаційних процесів стало звернення жителів Ужгорода звернулися у березні 2022 року з проханням переглянути доцільність використання імен російських діячів для позначення назв в топонімічній площині міста. Обґрунтовується це тим, що «... багато вулиць, площ, скверів провулків нашого міста названо на честь російських діячів політики, літератури та мистецтв, які жодним чином не дотичні до Закарпаття та Ужгорода, а отже, є атавізмом попередньої політики побудови спільного загальноросійського та загальнорадянського культурного простору.....»[65]. В завершенні звернення, представники міської громади робить висновок про появу «...нових героїв, що жертвують своїми життями за нашу країну. Це їхню пам'ять ми зобов'язані увіковічнювати і плекати. Окрім цього, на гідне пошанування заслуговують видатні діячі історії та культури Закарпаття зокрема та України

загалом, які в радянський період перебували під заборонаю»[65]. Також було заявлено, що пам'ятники російським діячам буду демонтовані зі згодою комунальних служб, міських органів влади та за рішенням громади. Пам'ятники будуть передані на зберігання, де буде вирішена їх подальша доля з точки зору культурної та естетичної цінностей [65]. Починаючи з 7 квітня 2022 року, в Ужгороді, Тернополі та Мукачеві були демонтовані постаменти Пушкіну. Протягом квітня-травня 2022 року пам'ятники присвячені російському поету були демонтовані у дванадцяти містах по всій території України. Пік демонтажу монументів присвячених Пушкіну припав на вересень-грудень 2022 року і він торкнувся таких міст як Київ, Харків, Житомир, Дніпро та Чернівці [71].

Під час проведення політики дерусифікації повстало питання щодо вилучення з урбаністичного простору постаментів, які були актуальними в радянські часи: пам'ятники танків та іншої військової техніки. В більшості випадків, практикувалось встановлення радянських танків чи інших видів озброєння в честь прославлення «місця бойової слави» чи як пам'ять про «визволення від фашистських загарбників» певного населеного пункту в період німецько-радянської війни 1943-1944 р.р. Що ж до пам'ятників військової техніки, то їх розміщували біля місць постійної дислокації армійських частин чи спеціалізованих навчальних закладів з метою демонстрації технічного забезпечення радянської армії, підтримання престижу професії військових та формування патріотичної ідеології у пересічних громадян[56]. Більша частина таких монументів були демонтовані протягом 1990-х – 2000-х років задля отримання з них кольорових металів для продажу. Нинішні комеморативні практики прив'язані більше до певних подій чи особистостей на місцевому чи державному рівнях, аніж до прославлення цілої ідеології. Проте пам'ятники армійської техніки і нині зустрічаються на територіях військових частин[53].

Музеї військової техніки мають важливу роль в військовій та історичній освіті, які допомагають зрозуміти історію розвитку військової техніки та її вплив на історію людства. Вони також виконують важливу роль у формуванні національної свідомості, патріотизму та поваги до військових подвигів нації.

Подібні тематичні музеї є важливими культурними та історичними центрами, які дозволяють зберегти пам'ять про військову історію та техніку. Україна має багату військову історію, тому в країні існує чимало музеїв військової техніки, які присвячені збереженню та вивченню історії військової техніки та зброї різних часів. Хоча перші військово-історичні музеї на території України почали з'являтися на початку ХХ ст., однак наявні експозиційні фонди були сформовані в радянські часи. Їхнє основне призначення було відображення подвигів Червоної армії в часи німецько-радянської війни. Після розпаду Радянського Союзу більшість таких установ було закрито, а окремі з експозицій успішно адаптувались до нинішніх реалій під впливом дерадянізації, декомунізації та російсько-української війни[65]. Одним із найбільших осередків для демонстрації розвитку військової справи в минулому є Національний воєнно-історичний музей у Києві, що був створений в 1995 році[77, с. 77-102]. Данна установа має 8 філій, що розташовані в різних частинах України та демонструють різноманітне озброєння, яке перебувало на службі протягом певного історичного періоду[77, с. 77-78]. Початок російсько-української війни на Донбасі в 2014 році та повномасштабне вторгнення РФ в Україну в лютому 2022 р. дає можливість очно показати пересічним громадянами масштаб загрози зі сторони країни-агресора та її ВПК. 8 травня 2022 р. в центрі Києва, на Михайлівській площі була відкрита виставка знищеної російської техніки під відкритим небом, яка доповнювали особисті речі окупантів[56]. Ще однією демонстрацією «парадної» російської техніки, знищеної ЗСУ, була проведена 21-24 серпня 2022 р. на Хрещатику[40]. Подібні акції проводяться у різноманітних українських військово-історичних музеїв, котрі висвітлюють експонати із зони бойових дій АТО/ООС та повномасштабної російсько-української війни[27].

Перенесення військової техніки з постаментів в експонатний фонд загальних чи спеціалізованих музейних установ почалася ще в квітні-травні 2022 року. Першим містом, яке відмовилося від цієї радянської традиції, стало Мукачево. Згідно з рішенням виконавчого комітету Мукачівської міської ради, 11 квітня 2022 р. було демонтовано та передано на відповідне зберігання танк Т-

34, котрий перший зайшов до міста під час його «визволення» в 1944 році[48]. Заходи щодо зняття з постаментів пам'ятних танків було проведено 8 травня 2022 р. в Житомирі та 4 січня 2023 р. в Дніпрі[50;53;55]. Однак на відміну від більш масштабного «пушкінопаду», цей рух поки не набув широкого розголосу серед органів місцевого самоврядування.

Характерно, що на відміну від декомунізації, дерусифікація стала переважно добровільною і не містить у собі нормативно-правовий механізм проведення подібних заходів. У травні 2022 року, УІНП та Міністерство культури і інформаційної політики України в результаті обговорень зазначили що нині не існує єдиного підходу до дерусифікації[68]. Тому органи центральної влади рекомендують місцевим владним структурам підтримувати активний діалог зі своєю громадою. На основі такого досвіду, були розроблені рекомендації від УІНП і МКІП щодо очищення публічного простору України від російських імперських та радянських символів, а визначення підходів, механізмів та інструментів для вирішення проблематичних питань, що можуть виникати в процесі декомунізації та дерусифікації. Однак це були переважно рекомендації, котрі не зобов'язують обов'язкового виконання [71].

Винесення теми дерусифікації на широкий загал не є чимось новим для наших співвітчизників. Інформаційні технології закріпили свої позиції після подій 2014-2015 років. Саме з початком повноцінної декомунізації згори, пов'язують формування інформаційного наповнення щодо проведення подібних публічних заходів. Проте питання систематизація таких потоків інформації щодо подальших наукових досліджень залишається актуальним [71].

Порівнюючи наявність інформації, присвяченій декомунізації та дерусифікації, слід наголосити на той факт, що всі органи міської влади опираються у свої рішеннях на рекомендації УІНП та пакет «декомунізаційних» законів від 09.05.2015 року[68]. Більшість матеріалів щодо заміни топонімів закріплена на сайтах міських та обласних рад в таких розділах як «Довідка» чи «Новини»[12;17;54]. В декотрих випадках, доцільне використання місцевих новинних інтернет-порталів чи тематичних пабліків в таких соціальних мережах

як Telegram, Facebook, Viber. В період повномасштабного вторгнення, користувачі віддають перевагу Telegram за зручність в користуванні та донесення інформації. Також завдяки соціальним мережам простіше відслідковувати думки місцевих жителів у напрямі заміни топонімів в громадському просторі. У містах-мільйонниках процедура обговорення виносить в рамки голосування в окремих електронних додатках. Ініціативи подібні до Kyiv Smart City (з 2020 р. – Київ цифровий) дозволяють реалізувати низку проектів, в тому числі декомунізаційні та дерусифікаційні процеси завдяки активному обговоренню, що ведеться в межах віртуального простору. Так починаючи з червня 2022 року, КМДА розпочало рейтингове голосування щодо перейменування російських найменувань або пов'язаних з її союзниками. В кінці грудня 2022 року, в столиці було надано нові назви уже 237 вулицям, котрі мали направленість на країну-агресора чи радянським минулим[28;71].

І даний процес не залишився без уваги іноземних ЗМІ. Проте, на відміну від шляху висвітлення процесу декомунізації в Україні, процес дерусифікації позитивно сприймається у закордонному інфопросторі. Тепер не є необхідним пояснення причинно-наслідкового зв'язку даних подій та мети прийняття даних рішень. У своїй статті BBC розповідають про важливість процесу дерусифікації та демонтаж пам'ятників російським діячам на території України [31].

Висновки

Процес декомунізації в Україні був запущений на початку 1990-х років. Проведення заходів щодо заміни чи переосмислення комуністичної спадщини в національну історичну до 2013 року обмежувалися лише територією західних областей та частково торкнулась деяких міст Правобережжя. Однак, лише Революція Гідності та російсько-українська війна змусили переосмислити і стати на шлях радикальних змін, що назрівали в нашому суспільстві протягом двадцяти років Незалежності.

Декомунізаційні заходи для більшості регіонів України стали можливістю повернення до тих історичних періодів, котрі вважались недоречними в радянській дійсності та не були актуальними перед загалом в період Незалежності. На ряду з децентралізацією та євроінтеграцією, декомунізація змогла перебудувати всю вітчизняну культурну сферу, в тому числі і засоби масової інформації.

Дослідження згадок щодо декомунізаційної політики у закордонних та вітчизняних інформаційних ресурсах дає можливість виокремити їхню політичну орієнтацію, способи донесення до пересічних читачів конкретних наративів, обізнаність з наявною ситуацією та інше. У вітчизняних ЗМІ, висвітлення політики декомунізації часто має позитивний тон та підтримується як демократичний крок в розвитку країни, який допомагає позбавитись від спадщини комуністичного режиму та забезпечує збереження національної ідентичності. У закордонних ЗМІ, висвітлення політики декомунізації може мати різні відтінки залежно від політичної орієнтації та місії конкретного ЗМІ. Деякі інформаційні ресурси можуть підтримувати цю політику, вважаючи її за необхідний крок на шляху до демократії та національної самоідентифікації, тоді як інші можуть критикувати її як прояв націоналізму та ідеологічної маніпуляції.

Висвітлення поступового відходу від комуністичної спадщини в Україні в ЗМІ сприяє формування свідомості та підтримки відносин між владними структурами, науковими колами та громадськістю. При цьому враховується той фактор, що ці політичні є контрверсійними та може викликати різні інтерпретації і реакції. Важливо є те, щоб інформація про висвітлення

декомунізації на місцевому рівні було об'єктивним та збалансованим. Декомунізація для нашої стала важливою віхою в плані культурної приналежності до Європи.

Декомунізація дозволила остаточно сформувати єдиний напрям для розвитку історичної політики пам'яті і поступово відбулась перехід до ще одного довготривалого процесу національного самовизначення – деколонізації. У випадку України та інших країн, що перебували під впливом радянського тоталітаризму – дерусифікації.

Перехід від декомунізації до дерусифікації може відбуватися поетапно та залежати від багатьох факторів. Декомунізація пов'язана з видаленням символів комуністичної епохи з громадського простору, таких як пам'ятники, назви вулиць, прапори тощо. У процесі декомунізації можуть з'являтися пропозиції замінювати радянську символіку на символіку з історії України та європейської спадщини. Дерусифікація, у свою чергу, пов'язана з видаленням російських впливів з громадського простору, таких як назви вулиць, мова, культурні практики, заміна російських медіа на українські тощо. Вона може відбуватися на основі змін законодавства та культурної політики, а також через поширення української мови та культури.

Проте, перехід від декомунізації до дерусифікації може бути складним та непопулярним для окремих груп населення, які ідентифікують себе з російськомовним простором. Також, існує ризик, що дерусифікація та декомунізація може бути використана як засіб політичного тиску з боку пропагандистів та суспільно-політичної системи рф задля виправдання мети своєї гібридної агресії, котра почалась з анексії Криму весною 2014 року. Однак, незалежно від думок та поглядів, декомунізація стала важливим фактором у конструюванні нового символічного та топонімічного простору України. Цей процес активно відображається у мас-медіа, де з'являється велика кількість матеріалів про різні аспекти декомунізації, включаючи заміну пам'ятників, перейменування вулиць та площ, а також прибирання радянських символів.

Декомунізація та дерусифікація співпали з розвитком масових технологій у вигляді соціальних мереж. Ці процеси модифікували наявну систему поширення інформації про актуальні події. Таким чином дискурс на тему викорінення радянсько-імперської спадщини була винесена на широкий загал. Саме розвиток соціальних комунікацій в інтернеті та поява достанької кількості контенту на загальних чи спеціалізованих інтернет-ресурсах по тематиці декомунізаційних та дерусифікаційних процесів в останні роки дає більше можливостей щодо остаточного формування національної історико-культурної сфери. Слід відзначити, що цифровізації контенту потребує достатньо розвинену матеріально-технічну базу для її постійної підтримки та розвиток інформаційної безпеки, котра буде протистояти проти маніпулятивних установок, характерних для гібридної війни.

Отже, декомунізаційні процеси 2015-2019 р.р. значною мірою вплинули на вітчизняну культурну складову, в тому числі на формування передачі інформаційних потоків в інтернеті. Обговорення політики декомунізації у вітчизняних та закордонних медіа-ресурсів, дало можливість продемонструвати наявний стан і подальші перспективи щодо розвитку історичної пам'яті. Досвід декомунізації став важливою основою для проведення дерусифікації, котра була спричинена повномасштабним вторгненням РФ до України в лютому 2022 р. Як і декомунізація, дерусифікація стала ініціативою з боку місцевих органів влади та громад. Їхні дії сприяє подальшому доповненню або можливо навіть формування нової нормативно-правової системи щодо подолання радянсько-імперської спадщини.

Список використаних джерел та літератури

Опубліковані джерела:

1. Експертний висновок Міністерства фінансів України до законопроекту «Про подальшу деколонізацію, деокупацію та суверенізацію культурного простору України» (реєстр. № 7721-1 від 14.09.2022). Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/bills_documents/document-2962466.pdf
2. Закон України про друковані засоби масової інформації від 16 листопада 1992 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 1 / ст. 1
3. Закон України про доступ до публічної інформації від 13 січня 2011 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 32 / ст. 314
4. Закон України про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 09 квітня 2015 року // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 26 / ст.219
5. Закон України про захист персональних даних від 1 червня 2010 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 34 / ст. 481
6. Закон України про інформацію від 2 жовтня 1992 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 48 / ст.650
7. Закон України про медіа від 13 грудня 2022 року
8. Закон України про телебачення і радіомовлення від 21 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 10 / ст. 43
9. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recommendazii/2022/08/20/01/Dodatok.9-5.klas.predmety.intehr.kursy.hromadyan.ta.istorychn.osvit.haluzi.6-11.klas-predmety.osvitnoyi.haluzi-Suspilstvoznnavstvo.kursy.dukhovno-moral.spryamuv.20.08.2022.pdf>

10. Указ Президента України про додаткові заходи щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932 - 1933 років в Україні від 12 червня 2009 року
11. Указ Президента України про заходи у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932-1933 років в Україні від 28 березня 2007 року
12. Перелік перейменувань топонімів м. Суми: Інформаційний портал Сумської міської ради. Режим доступу:
<https://smr.gov.ua/en/dovidka/dekomunizatsiya/26677-perelik-toponimiv-u-sumskij-miskij-teritorialnij-gromadi-nazvi-yakikh-zminyuyutsya-perejmenovuyutsya.html>
13. Постанова Верховної Ради України про перейменування окремих населених пунктів та районів від 4 лютого 2016 року // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 9 / ст.96
14. Постанова Кабінету міністрів України про утворення Українського інституту національної пам'яті від 31 травня 2006 року
15. Проекти рішень міської ради про внесення змін до «Переліку площ, проспектів, вулиць, провулків, проїздів, скверів, бульварів, парків, розташованих на території міста Хмельницького, затвердженого рішенням 17-ої сесії міської ради № 24 від 02.04.2008 р.» від 05.07.2021. Режим доступу: <https://khm.gov.ua/uk/content/pro-vnesennya-zmin-do-pereliku-ploshch-prospektiv-vulyc-provulkiv-proyizdiv-skveriv-8>
16. Рекомендації Експертної ради щодо демонтажу російських імперських пам'ятників у Полтаві. Режим доступу: <http://uinp.gov.ua/dekomunizaciya-ta-reabilitaciya/podolannya-naslidkiv-rusyfikaciyi-ta-totalitaryzmu-v-ukrayini/rekomendaciyi-ekspertnoyi-rady-mkip-shchodo-demontazhu-rosiyskyh-imperskyh-pamyatnykiv-u-poltavi>
17. Рішення Хмельницької міської ради №23 від 28.04.2022 р. про перейменування вулиць та провулків на територіях сіл та селища Хмельницької територіальної громади та найменування проїздів в ОК СТ «Колос-2», що розташоване поза межами населених пунктів на території Хмельницької територіальної громади. Режим доступу:

<https://khm.gov.ua/uk/content/pro-pereymenuvannya-vulyc-ta-provulkiv-na-terytoriyah-sil-ta-selyshcha-hmelnyckoyi-1>

Періодичні видання:

18. Ayres S. Ukraine's plans to discard Soviet symbols are seen as divisive, ill-timed // Los Angeles Times. – 13.05.2015 – URL:
<https://www.latimes.com/world/europe/la-fg-ukraine-decommunization-20150513-story.html>
19. Birnbaum M. Ukraine topples Communist statues but raises a bigger debate. // The Washington Post. – 13.08.2015 – URL:
https://www.washingtonpost.com/world/europe/ukraine-toppled-communist-statues-but-raised-a-bigger-debate/2015/08/13/646a0810-3ab1-11e5-b759-e3c43f009486_story.html
20. Decommunization in Post-Euromaidan Ukraine: Law and Practice // PONARS Eurasia. – 11.01.2016 – URL:
<https://www.ponarseurasia.org/decommunization-in-post-euromaidan-ukraine-law-and-practice/>
21. Hyde L. Ukraine to rewrite Soviet history with controversial 'decommunisation' laws // The Guardian. – 20.05.2015 – URL:
<https://www.theguardian.com/world/2015/apr/20/ukraine-decommunisation-law-soviet>
22. Khotin R. Ukraine tears down controversial statue // BBC News. – 26.11.2009 – URL: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8380433.stm>
23. New laws in Ukraine potential threat to free expression and free media, OSCE Representative says. // OSCE. – 18.05.2015 – URL:
<https://www.osce.org/fom/158581>
24. Ratsybarska Y. Ukraine's Dnipropetrovsk Digs In To Complex Decommunization Process. // Radio Free Europe. – 25.10.2015 – URL:

<https://www.rferl.org/a/ukraine-decommunization-dnipropetrovsk/27064346.html>

25. Ukraine's 'decommunisation' and the fall of Soviet symbols // France 24. – 22.12.2021 – URL: <https://www.france24.com/en/tv-shows/focus/20211222-ukraine-s-decommunisation-and-the-fall-of-soviet-symbols>
26. Ukraine lawmakers ban 'Communist and Nazi propaganda' // DW. – 04.09.2015 – URL: <https://www.dw.com/en/ukraine-lawmakers-ban-communist-and-nazi-propaganda/a-18372853>
27. «112 Україна» покаже спецмарафон про «святкування 9 травня». // Детектор Медіа. – 04.05.2020 – Режим доступу: <https://detector.media/production/article/176866/2020-05-04-112-ukraina-pokazhe-spetsmarafon-pro-svyatkuvannya-9-travnnya-onovleno/>
28. Віталій Кличко про 2022 рік: У Києві перейменували вже 237 вулиць, проспектів та бульварів, чії назви були пов'язані з країною-агресором чи радянським минулим. // Офіційний портал Києва. – 29.12.2022 – Режим доступу: https://kyivcity.gov.ua/news/vitaliy_klichko_pro_2022_rik_u_kiyevi_pereymenuvali_vzhe_237_vulits_prospektiv_ta_bulvariv_chi_nazvi_buli_povyazani_z_kranoyu-agresorom_chi_radyanskim_minulim/
29. Володимир В'ятрович готовий йти на компроміси щодо перейменування Комсомольська. // Прозорий погляд. – 21.03.2016 – Режим доступу: <https://web.archive.org/web/20160527141356/http://prozoro.info/2016/03/21/volodimir-v-yatrovich-gotoviy-yti-na-ko>
30. В Донецькій області місцева влада вирішила перейменувати Красний Лиман в Красний Лиман. // NV. – 19.10.2015 – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/v-donetskij-oblasti-mistseva-vlada-virishila-perejmenuvati-krasnij-liman-v-chervonij-liman-74799.html>
31. «Вони хотіли танки на Хрещатику». В центрі Києва проходить виставка знищеної техніки РФ. // NV – 22.08.2022 – Режим доступу:

<https://nv.ua/ukr/kyiv/v-kiyevi-prohodit-vistavka-znishchenoji-tehniki-armiji-rf-video-nv-50264726.html>

32. Дерусифікація і чистка «совка». Як валять пам'ятники, які нагадують про окупанта. // BBC. – 24.08.2022 – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/media-62644683>
33. Довженко О. Чому декомунізація — це #перемога. // Детектор медіа. – 26.03.2016 – Режим доступу: <https://detector.media/infospace/article/113847/2016-03-26-chomu-dekomunizatsiya-tse-peremoga/>
34. Генежа Р. Як Полтавська битва сформувала малоросійський сенс Полтави// Полтавська хвиля. – 28.06.2022 – Режим доступу: <https://poltavawave.com.ua/p/iak-poltavska-bitva-sformovala-malorosiiskii-sens-poltavi-659809>
35. Головчак Х. «Пушкінопад», повернення лєніна та непохитна катєрина, або Як в Україні проходить декомунізація. // Дивись.Інфо. – 23.11.2022 – Режим доступу: <https://dyvys.info/2022/11/23/pyshkinopad-povernenya-lenina-ta-nepochytha-kateryna-abo-yak-v-ukraini-prochodyt-decomynizatsia/>
36. Голуб А. Порівняно з 2013-м. // Український тиждень. – 25.12.2016 – Режим доступу: <https://tyzhden.ua/Society/180947>
37. Горішні Плавні vs Святомиколаївськ: соцмережі обурюються.// Укрінформ. – 09.06.2016 – Режим доступу: <https://web.archive.org/web/20160912172909/http://www.ukrinform.ua/rubric-society/2031831-gorisni-plavni-vs-svatomikolaiivsk-socmerezi-oburuutsa.html>
38. Гурунжий В. На Чернігівщині після звернення в поліцію зняли комуністичну символіку у кафе. // UNN. – 28.01.2020 – Режим доступу: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1848966-na-chernigivschini-pislya-zvernennya-v-politsiyu-znyali-komunistichnu-simvoliku-u-kafe>
39. Гуш Ю. Шість років перейменувань: Чому в Україні забуксувала декомунізація. // Історична Правда. – 5.04.2021 – Режим доступу : <https://www.istpravda.com.ua/articles/2021/04/5/159270>

- 40.«Інтер» «відзначить 9 травня» телемарафоном та концертом.//Детектор Медіа. – 29.04.2020 – Режим доступу: <https://detector.media/production/article/176750/2020-04-29-inter-vidznachyt-9-travnnya-telemarafonom-ta-kontsertom/>
- 41.Інформаційне споживання, потреби та погляди мешканців сходу України (дослідження).// Детектор Медіа. – 14.11.2017 – Режим доступу: <https://ms.detector.media/mediadoslidzhennya/post/19925/2017-11-14-informatsiyne-spozhyvannya-potreby-ta-poglyady-meshkantsiv-skhodu-ukrainy-doslidzhennya/>
- 42.Кардаш Д. У Хмельницькому перейменували 22 вулиці.// vsim.ua. – 20.10.2021 –Режим доступу: <https://vsim.ua/Podii/amp/u-hmelnitskomu-pereymenuvali-22-vulitsi-spisok-11448142.html>
- 43.Касьянов Г. Історична політика 1990-х – поч. ХХІ ст.: Україна та пострадянський простір.// №21 – Україна Модерна. – 2014. –Режим доступу: <https://uamoderna.com/images/archiv/21/UM-21-Kasianov.pdf>
- 44.Кафе, радянська зірка і поліція. Відпочинок у Львові може закінчитись в'язницею// BBC News Україна. – 29.12.2020 – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-55472922>
- 45.Комітет Ради запропонував перейменувати Комсомольськ у Горішні Плавні. //LB.UA. – 17.02.2016 – Режим доступу: https://web.archive.org/web/20160426085301/http://ukr.lb.ua/news/2016/02/17/328184_komitet_radi_zaproponuvav.html
- 46.Костюк О. Міськрада Комсомольська оскаржить у суді перейменування міста у Горішні Плавні. // Zaxid.net. – 23.05.2016 – Режим доступу: https://web.archive.org/web/20160525225718/http://zaxid.net/news/showNews.do?miskrada_komsomolska_oskarzhit_u_sudi_pereymenuvannya_mista_u_gorishni_plavni&objectId=1392640
- 47.Красний Лиман вирішили перейменувати в Лиман. // LB.UA. – 27.01.2016 – Режим доступу:

https://lb.ua/news/2016/01/27/326521_krasniy_liman_reshili_pereimenovat.html

48. Мороз В. Якими були радянські пам'ятники у Тернополі. // Інформаційний портал «20 хвилин». – 19.07.2013 – Режим доступу: <https://te.20minut.ua/Nashe-mynule/yakimi-buli-radyanski-pam039yatniki-u-ternopoli-10276642.html>
49. Пам'ятник радянському танку демонтований у Мукачевому (фоторепортаж). // Цензор.нет. – 11.04.2022 – Режим доступу: https://m.censor.net/ua/photo_news/3333319/pamyatnyk_radyanskomu_tanku_demontovanyyi_u_mukachevomu_fotoreportaj
50. На площі Перемоги у Житомирі демонтували радянський танк, - мер Сухомлин. // Цензор.нет. – 05.05.2022 – Режим доступу: https://m.censor.net/ua/photo_news/3339149/na_ploschi_peremogy_u_jytomyr_i_demontuvaly_radyanskyyi_tank_mer_suhomlyn_videofotoreportaj
51. Синельник І. Як журналісти декомунізували ресторан у Прилуках. // УНІАН. – 29.01.2020 – Режим доступу: <https://www.unian.ua/society/10850567-yak-zhurnalisti-dekomunizovali-restoran-u-prilukah.html>
52. Суд залишив назву міста Горішні Плавні // ЗІК. – 22.11.2016 – Режим доступу: http://zik.ua/news/2016/11/22/sud_zalyshyv_nazvu_mista_gorishni_plavni_995805
53. Танк покинув п'єдестал: як у Дніпрі прибрати символи радянського минулого. // 5 канал. – 04.01.2023 – Режим доступу: <https://www.5.ua/regiony/tank-pokynuv-piedestal-iak-u-dnipri-prybyrally-symvoly-radianskoho-mynuloho-siuzhet-296269.html>
54. У Вінниці буде вулиця Степана Бандери: перейменували іще понад пів сотні вулиць. // Моя Вінниця. – 28.11.2022 – Режим доступу : <https://www.myvin.com.ua/news/17404-u-vinnytsi-bude-vulytsia-stepana-bandery-pereimenuvaly-ishche-ponad-piv-sotni-vulyts>

55. У Житомирі 9 травня приборуть з постаменту на площі радянський танк. // Цензор.нет. – 22.04.2022 – Режим доступу:
https://m.censor.net/ua/news/3336087/u_jytomyri_9_travnya_pryberut_z_postamentu_na_ploschi_radyanskyyi_tank
56. У Києві відкритий Музей радянської окупації. Після відкриття був скоєний хакерський напад на сайт Товариства Меморіал імені Василя Стуса // АРАТТА. – 30.05.2007 – Режим доступу:
https://web.archive.org/web/20160304201520/http://www.aratta-ukraine.com/news_ua.php?id=3050
57. У Комсомольську вигадали безглузду аббревіатуру, аби не декомунізувати місто. // Тиждень.УА. – 17.02.2016 – Режим доступу:
<https://web.archive.org/web/20160218094722/http://tyzhden.ua/News/158748>
58. Шолтис І. Чому шапка з радянською зіркою – не ок. // Zaxid.net. – 29.01.2020 – Режим доступу:
https://zaxid.net/chomu_shapka_z_radyanskoyu_zirkoyu_ne_ok_n1512535
59. «Червоний» ресторан на Чернігівщині: у Прилуках пропонують пообідати в «товаристві» Сталіна і Леніна. // ТСН. – 28.01.2020 – Режим доступу:
<https://tsn.ua/ukrayina/chervoniy-restoran-na-chernigivschini-u-prilukah-proponuyut-poobidati-v-tovaristvi-stalina-ta-lenina-1481820.html>

Література:

Монографії і статті:

60. Jansen C. Jan Decolonization: A Short History [Elektronic resource] — URL:
https://play.google.com/store/books/details/Jan_C_Jansen_Decolonizatio
61. Андреев Д. Засоби масово інформації як механізм інтелектуальної комунікації в процесі розвитку інформаційного суспільства. *Погляд науковця, Теорія і практика інтелектуальної власності*, 2015, № 5, С.53-58

- 62.Бабка Л.В. Історична пам'ять як фактор політичного впливу в незалежній Україні: дис. канд. пол. наук: 23.00.03. Ніжин, 2016. 249 с.
- 63.Бойчук І.В. Засоби масової інформації як інститут громадянського суспільства в Україні (на прикладі західних областей). Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2016. 172 с.
- 64.Букрєєва І., Афанасьєва Л., Глебова Н., Глинська Л., Семікін М. Політичні та ментальні засади російського імперіалізму. *Українознавчий альманах*, 2022, №30 с.22-28
- 65.Вегеш М.М. Ужгородці просять владу дерусифікувати топонімію міста. Громадськість обласного центру Закарпаття ініціювала процес звільнення годонімів (назв вулиць) та агоронімів (назв площ) від російського впливу. Ужгород: Закарпаття онлайн, 2022. Режим доступу: <https://zakarpatty.net.ua/News/218909-Uzhhorodtsi-prosiat-vladu-derusyfikuvaty-toponimiiu-mista>
- 66.Галушко К., Гоменюк І., Грицак Я. Ревізія історії. Російська історична пропаганда та Україна. Київ : К.І.С., 2019. 98 с.
- 67.Гриценко О. Декомунізація в Україні як державна політика і як соціокультурне явище. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України; Інститут культурології НАМ України, 2019. 320 с.
- 68.Гнатюк О.М., Гоманюк М.А., Мельничук А.Л. Декомунізація ойконімів України: у пошуках оптимальних підходів. *Науковий вісник Херсонського державного університету Серія Географічні науки*. 2022 №17. С.18-35. URL: <https://gj.journal.kspu.edu/index.php/gj/article/view/338/323>
- 69.Дзюба М.Т. Роль засобів масової інформації в формуванні громадської думки// *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*, 2008, С. 77 – 81
- 70.Євтушенко С. Деколонізація як складний феномен. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції. Філологічні науки*, 2017, № 9, С. 30-34, Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Litpro_2017_9_7

71. Зимовець М., Черевичний Г. Трансформація політики декомунізації та дерусифікації в умовах повномасштабного російського вторгнення в Україну. *Вісник науки та освіти*, 2022, №2(8), С.665-678, Режим доступу: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/3944/3965>
72. Зражевська Н. І. Культурний імперіалізм у дискурсі глобалізації (суб'єктивні фактори) // *Актуальні питання масової комунікації.*, 2015, №.18, С.22-32.
73. Ковпак В. А. Когнітивне моделювання смислоформування ідеї нації післявоєнної української еміграції в загальній системі медіа-сфери: аналіз сценаріїв як націоідентифікаційна практика / В. А. Ковпак // *Держава та регіони. Серія : Соціальні комунікації*, 2017, № 4, С. 24-30. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drsk_2017_4_6
74. Коцур Л.М. , Коцур В.В. Практики очищення публічного простору від символів радянського тоталітаризму в країнах колишнього СРСР. Переяслав: 2021 – Режим доступу: http://ephsheir.uhsp.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/6063/Kotsur_Praktyky_ochyshchennia_publichnoho_prostoru.pdf?sequence=1&isAllowed=y
75. Кудрявцева Н., Гоманюк М. Суперечливі імена в топонімічних ландшафтах пострадянського простору. *The Ideology and Politics Journal*. 2020, №1 (15), С.4-10
76. Лебедев І. Проблеми експонування раритетної авіаційної техніки в музеях Києва. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. 2021, №26. С.24-34
77. Литвин М.Р., Хахула Л.І., Шкорубська В.П. Мережа та особливості організаційної структури військових музеїв України на сучасному етапі. *Військо-науковий вісник*. 2022, № 38. С. 77-102
78. Макеєва О.М. Засоби масової інформації як суб'єкти правової комунікації. *Наукові праці Національного авіаційного університету, Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. Київ: НАУ, 2019, № 1(50). С. 30-36.

79. Овчаренко С. Публічне управління символічною декомунізацією українських міст. *Актуальні проблеми державного управління, серія: Місцеве самоврядування*. 2021, № 1 (82), С. 180-185
80. Рябчук М. Декомунізація чи деколонізація? Що показали політичні дискусії з приводу декомунізаційних законів?. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2016, №2, С. 104-117. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2016_2_8
81. Саїд Е. Культура й імперіялізм / Едвард Саїд. Київ: Критика, 2007. 608 с.
82. Тарасюк С.М. Особливості маніпулювання фактами та інформацією в сучасних українських інтернет-ЗМІ. *Альманах науки*, 2018 № 12(21) (грудень) [http://almanah.ltd.ua/save/2018/12%20\(21\)/119.pdf](http://almanah.ltd.ua/save/2018/12%20(21)/119.pdf)
83. Удод О. Історична політика й академічна свобода істориків: європейські стандарти й українські реалії, *Історіографічні дослідження в Україні*, 2018, № 29., С. 233-246.
84. Хітрова Т. В. Дискурс «декомунізації» в конструюванні нового символічного та топонімічного простору України: масмедійна репрезентація. *Поліграфія і видавнича справа*, 2021, №1 (81) Режим доступу: https://web.archive.org/web/20220309055624id_/http://pvs.uad.lviv.ua/static/media/1-81/12.pdf
85. Шаповал Ю. Антикризовий ресурс політики пам'яті в Україні. Політичні дослідження. *Political Studies : Український науковий журнал*, 2021, №2, С.111–134. Режим доступу: <http://pd.ipiend.gov.ua/article/view/246319>
86. Юринець Ю.Л., Сопілко І.М., Белкін Л.М. Декомунізація в контексті інформаційно-психологічних воєн. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2020, №8, С.333-337. Режим доступу: http://www.lsej.org.ua/8_2020/84.pdf

87.Юськів Х. Наративи російської пропаганди в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. Студії*, 2020, № 30, С.226–232
Режим доступу: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/30_2020/33.pdf

Електронний ресурс:

88.Amnesty International. Режим доступу: <https://www.amnesty.org/en/>

89.INSTYTUT PAMIĘCI NARODOWEJ. Режим доступу: <https://ipn.gov.pl/>

90.ЛІКБЕЗ. Історичний фронт. Режим доступу: <https://likbez.org.ua/ua/>

91.Детектор Медіа. Режим доступу: <https://detector.media/>

92.Офіційний вебпортал Національного музею-меморіалу жертв окупаційних режимів «Тюрма на Лонцького». Режим доступу: <http://www.lonckoho.lviv.ua/>

93.Офіційний вебпортал парламенту України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index>

94.Історична правда. Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/>

95.Український інститут національної пам'яті. Режим доступу: <https://uinp.gov.ua/>

Додатки

Додаток №1. Еволюційний перехід історичної політики пам'яті шляхом декомунізації та дерусифікації

Часовий період (р.р.)	Точка відліку	Територіальна активність	Характерні риси
1990-1993	Демонтаж пам'ятника Леніна в Червонограді 1 серпня 1990 р.	Західна Україна; столичний регіон (Київ) та населені пункти Центру (Вінниця, Хмельницький, Кам'янець- Подільський)	Відхід від радянського минулого; формування історичної моделі згідно з Грушевським; повернення в офіційний дискурс тем Голодомору 1932-1933 р.р. та репресій інтелігенції зі сторони радянської влади;
1994-2006	Прихід до влади Леоніда Кучми в серпні 1994 р.	Вся територія України	Намагання поєднати національну та радянську історичні складові; відання переваги регіональній політиці пам'яті; початок наукової дискусії з приводу «травматичних» періодів
2006-2010	Створення Українського національного інституту пам'яті 31 травня 2006 року	Вся територія України	Формування національної історичної політики на прикладі країн Східної Європи; реабілітація національно- визвольного руху(УПА-ОУН); створення нових місць пам'яті в Крутах та Батурині; впровадження заходів пам'яті жертв Голодомору;
2010-2013	Прихід до влади	Південно-східна;	Повернення до

	Віктора Януковича в 2010 р.	центральна; північна	регіональних ініціатив; поширення російських наративів щодо «великої перемоги» та «братських народів»; відверта українофобська політика в культурно-освітньому процесі
2014-2015	Повалення пам'ятника Леніна в Києві 8 грудня 2013 року	Вся територія України (крім окупованих з весни 2014 р. АР Криму, територій Донецької та Луганських областей	«Низова» декомунізація; початок усунення радянської символіки з публічного простору; протистояння «руському миру» в культурному плані
2015-2021	Прийняття 4 квітня 2015 року «декомунізаційних» законопроектів	Центральна, північна, південно-східна (крім анексованої АР Крим та ОРДЛО)	Переосмислення радянського «Дня перемоги» в загальноєвропейський «День пам'яті»; повна дерадянізація; регіональна дерусифікація; акцент на події сучасності (російська-українська війна на Сході України) та проведення історичних паралелей; офіційна політика меморіалізації; європейська модель історичної пам'яті
2022-н.ч.	Початок повномасштабного російського вторгнення до України 24 лютого 2022 року	Вся територія України (крім анексованої АР Крим, ОРДЛО та окупованих територій з 2022 року Луганської, Донецької,	Повне вилучення імперської складової з соціально-культурного простору; ініціативи дерусифікації зі сторони органів місцевого

		Херсонської, Запорізької областей	самоврядування; перевага національної складової; адаптація законодавства до реалій військового часу;
--	--	---	--

Складено за: Гриценко О. Декомунізація в Україні як державна політика і як соціокультурне явище. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України; Інститут культурології НАМ України, 2019. 320 с.;

Зимовець М., Черевичний Г. Трансформація політики декомунізації та дерусифікації в умовах повномасштабного російського вторгнення в Україну. Вісник науки та освіти, 2022, №2(8), С.665-678, Режим доступу: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/3944/3965>;

Коцур Л.М. , Коцур В.В. Практики очищення публічного простору від символів радянського тоталітаризму в країнах колишнього СРСР. Переяслав: 2021 – Режим доступу: http://ephseir.uhsp.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/6063/Kotsur_Praktyku_ochyshchennia_publichnoho_prostoru.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Додаток №2. Музей радянської окупації в Києві та його експозиція

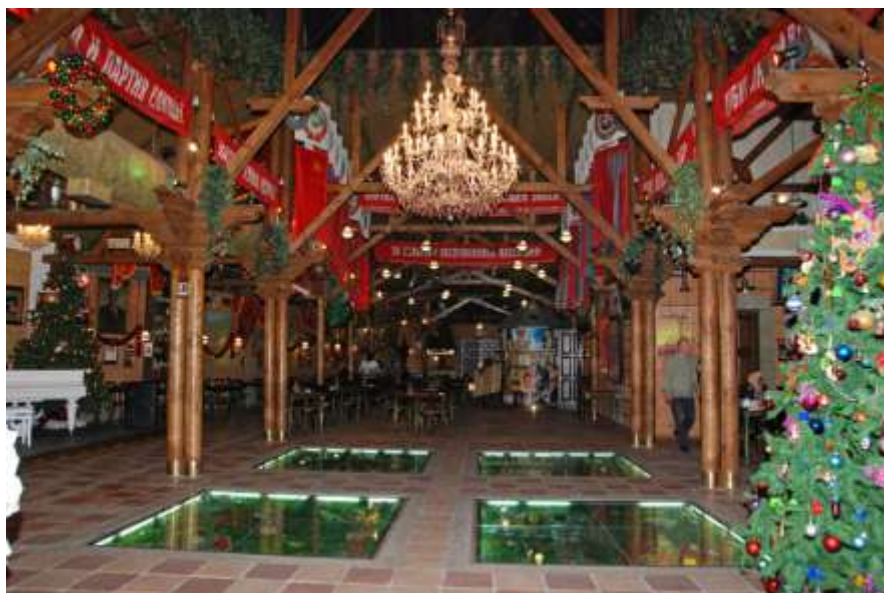
Складено за: У Києві відкритий Музей радянської окупації. Після відкриття був скоєний хакерський напад на сайт Товариства Меморіал імені Василя Стуса // АРАТТА. – 30.05.2007 – Режим доступу: https://web.archive.org/web/20160304201520/http://www.aratta-ukraine.com/news_ua.php?id=3050

Додаток №3. Національний музей-меморіал жертв окупаційних режимів «Тюрма на Лонцького» у Львові та його експозиція

Складено за: Офіційний вебпортал Національного музею-меморіалу жертв окупаційних режимів «Тюрма на Лонцького». Режим доступу: <http://www.lonckoho.lviv.ua/>

Додаток №4. Ресторан «Хрущовка» в місті Прилуках, Чернігівської області

Складено за: «Червоний» ресторан на Чернігівщині: у Прилуках пропонують пообідати в «товаристві» Сталіна і Леніна. // ТСН. – 28.01.2020